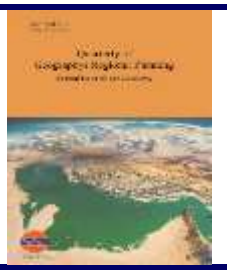
Archive of SID.ir

Iranian Association of Geopolitical

Geography(Regional Planning)
Spring 2024. Vol 14, Issue 54
ISSN (Print): 2228-6462 - ISSN (Online): 2783-2112
Journal Homepage: https://www.jgeoqeshm.ir/

Research Paper

The Position of The West In Shaping the Foreign Policy of The Islamic Republic of Iran And the Republic of Türkiye (The Period of the Justice And Development Party)

Mahdi Vahidi,[1] Keihan Barzegar[*2], davod kiyani[3]

1. PhD student of International Relations, Faculty of Law, Theology and Political Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of International Relations, Faculty of Law, Theology and Political Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
3. Associate Professor, Department of International Relations, School of Political Science Law, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran

ARTICLEINFO

PP: 431-452

Use your device to scan and read the article online

Keywords:
International Variables, International Alliances, Compatibility, Symmetry of Threats And Capabilities.

Abstract

Investigating the position of the West in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Turkey in the form of indicators such as the way international alliances are formed, the extent of the influence of norms on foreign policy, how to define and secure international interests, the assessment of the symmetry of threats and capabilities, and finally the degree of compatibility of each country with international developments. It is included in the agenda of this research. The West as a collective identity and a security complex regulating the structures of the international system; It is one of the most important external variables influencing the political, economic, military and normative foreign policy trends and approaches of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Turkey. The aim of this article is to compare the position of the West in the functions and achievements of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Turkey. This research has analyzed the systemic variables in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Turkey by using a combination of constructivist theories and comparative studies of foreign policy.

Citation: Vahidi, M., Barzegar, K., & Kiyani, D. (2024). **The position of the West in shaping the foreign policy of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Türkiye (the period of the Justice and Development Party)**, Geography(Regional Planning), 14(54), 431-452.
DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.335427.3627
DOR:

[*] **Corresponding author:** Keihan Barzegar, **Email:** kbarzegar@gmail.com
Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

Extended Abstract

Introduction

The changes in variables affecting international relations in recent decades have challenged the analysis of foreign policy. Transformations in the concepts of power, security, sovereignty, and legitimacy, along with changes in the structure of power distribution in the international system and the emergence of issues such as the environment, digital economy, terrorism, and populism, are among these challenges. New actors within countries and international organizations have also emerged as variables affecting countries' foreign policies. Theories of international relations mainly address the behavior of governments, and some of them include the examination of internal and external variables in the formation of foreign policy. However, the best model for a two-level examination of foreign policy is found in comparative foreign policy studies. In the era of globalization, leaders and political elites cannot implement foreign policies without understanding the interrelationships of the effective variables. The distinction between foreign and domestic politics has also become blurred in this era. The Islamic Republic of Iran has been the least influenced by international variables due to its normative attitude toward national interests and ideological conflicts, while the Republic of Turkey has been more influenced by Western norms. These differences are examined in terms of compatibility with international developments, international alliances, definition of national interests, and symmetry of threats and capabilities.

Methodology

This study employs a comparative analytical framework to examine how Western influence shapes the foreign policies of Iran and Turkey during the Justice and Development Party (AKP) era. It reviews geopolitical theories and historical contexts, analyzes policy documents and empirical data, and applies qualitative methods to assess Iran and Turkey's responses to Western norms and strategies. The study aims to highlight differences in their foreign policy alignments, alliances, and management of global challenges. Ultimately, it seeks to provide insights into how Iran and Turkey navigate international relations under the influence of Western dynamics.

Results and Discussion

In recent decades, international alliances have primarily been driven by interests rather than principles. The formation of international alliances by the Islamic Republic of Iran and the Republic of Turkey aims to enhance security against threats. Their alliance strategies are shaped by identifying shared threats, evaluating potential alliances, and selecting suitable partners to mitigate these threats. Both Iran and Turkey seek alliances not for power politics but to safeguard against their perceived threats. Their foreign policy alignments are influenced by their distinct national identities: identity-focused in Iran and economically-driven in Turkey. This study compares how Western influence affects these alliances, highlighting compatibility or conflict of national interests with Western norms in shaping their foreign policies amidst global transformations.

Conclusion

The foreign policy of the Islamic Republic of Iran is shaped by identity-centric constructivist theories, emphasizing the preservation of revolutionary policies for legitimacy, security, and governance. Iran distances itself from the West due to conflicting capitalist secular norms versus Islamic identity, viewing this divergence as a quest for independence and legitimacy. Economic priorities and Islamic values underpin Iran's conflicts of interest with the West. Conversely, Turkey's foreign policy shifts from unipolarity to post-unipolarity align with its pursuit of economic gains through Western interactions. Turkey's ability to convert potential resources into actual power contrasts Iran's constrained economic capability due to ideological conflicts. While Turkey maintains alliances with the West for transactional benefits and legitimacy, Iran's policies resist Western norms, emphasizing ideological independence.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

References

1. Aejazi, A., Qorbani, A., Simbar, R., & Jansiz, A. (2020). The impact of US mainstream media on American foreign policy towards Iran (2007-2020). International Studies, 16(4), 23-45. [In Persian]
2. Alyev, A. (2021). Internal and external factors determining foreign policy of Iran: Prospects and perspectives. Journal of Contemporary Issues in Business and Government, 27(3). Retrieved from https://cibg.org.au
3. Associated Press. (2022, May 12). Greece to extend base access deal with US military. US News. Retrieved from https://www.usnews.com
4. Azizi, H. (2021). Challenges to Iran's role in Iraq in the post-Soleimani era: Complex rivalries, fragmented alliances, declining soft power. SWP Comment, No44, July 2021.
5. Azizi, H. (2023). Iran's Look East strategy: Continuity and change under Raisi. Middle East Council on Global Affairs, Issue Brief, September 2023.
6. Barzegar, K. (2016). Iran's foreign policy in the Middle East: Between the events of September 11, 2001 and the Arab uprisings of 2011. Tehran, Iran: Center for International Education and Research. [In Persian]
7. Barzegar, K., & Qasemi, M. (2013). Israel's existential threat strategy and Iran's national security. Foreign Relations, 5(1). Retrieved from https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085419.1392.5.1.5.8 [In Persian]
8. Barzegar, K., Dehghani Firouzabadi, J., & Bigdeli, M. R. (2023). A comparison of three generations' approach to realism paradigm toward the international system. Journal of International Relations Research, 13(1), 165-200. [In Persian]
9. Barzegar, K., Kiyani, D., & Afshar, M. M. (2020). Identification of scenarios influencing the future of public diplomacy under the influence of cyber factors using structural analysis approach. Journal of Political and International Research, Issue 44, 80-106. [In Persian]
10. Barzegar, K., Kiyani, D., & Davoodi, M. (2023). Empowerment of the Taliban and the approach of the Islamic Republic of Iran. Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World, 5(2), 139-161. [In Persian]
11. Batmanghelidj, E., & Farzanegan, M. (2023). Understanding economic sanctions on Iran: A survey. The Economic Voice, 20(2), 1-16.
12. Beasley, R., Kaarbo, J., Lantis, J., & Snarr, M. (Eds.). (2013). The analysis of foreign policy in comparative perspective: Domestic and international influence on state behavior (2nd ed.). Sage Press.
13. Bryza, M. (2020). How will the future of US foreign policy and economic engagement affect Turkey? Atlantic Council. doi:10.1080/21599165.2020.1733982
14. Brzezinski, Z., & Gates, R. (2004). Iran: Time for a new approach. Report of Independent Task Force.
15. Cama, G., & Abdolmohammadi, P. (2020). Contemporary domestic and foreign policies of Iran. Palgrave Macmillan.
16. Denmark, R. (2016). Revisiting the analysis of foreign policy (M. Zolqadri & M. Mir Mohammad, Trans.). Reader Publishing. [In Persian]
17. Frahm, O., & Hoffmann, K. (2021). Dual agent of transition: How Turkey perpetuates and challenges neo-patrimonial patterns.
18. GolMohammadi, V. (2021). Transition to post-American international system and transformation in America's strategic relations with Middle Eastern allies (Case study: Turkey). Specialized Journal of American Strategic Studies, 1(1), 75-96. https://doi.org/10.27834743/ASS.2018.1034 [In Persian]
19. Griffiths, M. (2009). Encyclopedia of international relations and world politics. Tehran, Iran: Ney Publishing. [In Persian]
20. Jamil, A. (2023). Shifting tides: The transforming landscape of Iran's foreign policy. Modern Diplomacy. Retrieved from https://moderndiplomacy.eu/2023/07/07/shifting-tides-the-transforming-landscape-of-irans-foreign-policy/
21. Jansiz, A., & Aejazi, A. (2021). Analysis of the relationship between Iran and the United States from the perspective of threat balance (2016-2021). Global Politics, 10(1), 163-196. [In Persian]

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

22. Karami, J. (2018). Iran and Russia in the historical context of the security environment and the issue of threat and alliance. Quarterly Journal of Foreign Relations History, 19(75), 65-97. [In Persian]

23. Katzenstein, P. J. (2011). National security culture (Vol. 2) (M. H. Samti, Trans.). Non-Profit Strategic Studies Research Institute. [In Persian]

24. Kiyani, D., Khodnegah, F., & Javdaninejad, M. (2020). Iran and Germany's balance of power politics. Journal of International Relations Studies, 13(15), 47-72. [In Persian]

25. Masoudi, H. (2019). The West in Iran's international relations approaches. Tehran, Iran: Institute for Cultural and Islamic Thought Research. [In Persian]

26. Masoudi, H. (2021). Europe's new trade policy and Iran's position. Tehran, Iran: Iran Chamber of Commerce Research Center. [In Persian]

27. Moshirzadeh, H. (2010). Analysis of Iran's foreign policy from a structural perspective. In the research project "A Look at the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran". Tehran, Iran: Office of Political and International Studies. [In Persian]

28. Moshirzadeh, H., & Masbah, H. (2011). Israel's position in the discourse of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran. Foreign Relations, 3(1), 245-270. [In Persian]

29. Office of Political and International Studies. (2012). Iran and the European Union: Experiences and prospects. Tehran, Iran: Contemporary Studies and International Research Cultural Institute. [In Persian]

30. Sadeghi, S. (2017). Coalition building in the international system and the enigma of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran. Tehran, Iran: Farzan Publications. [In Persian]

31. Shokoohi, S., Safari, A., & Moradi Far, S. (2022). The impact of European integration and Europeanization on Turkey's foreign policy. Geopolitics Quarterly, 18(66), 14-173. Retrieved from https://dorl.net/dor/20.1001.1.17354331.1401.18.66.6.4 [In Persian]

32. Smith, S., Hadfield, A., & Dan, T. (2016). Foreign policy: Theories, actors, and case studies (Vol. 1) (A. M. Hajiyousefi, M. Mahmoudi, & A. Karimi, Trans.). Tehran, Iran: SAMT. [In Persian]

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)

دوره ۱۴، شماره ۵۴، بهار ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۶۴۶۲- ۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲ -۲۷۸۳

Journal Homepage: https://www.jgeoqeshm.ir/

انجمن ژئوپلیتیک ایران

مقاله پژوهشی

جایگاه غرب در شکل دهی به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه(دوره حزب عدالت و توسعه)

مهدی وحیدی: دانشجوی دکتری روابط بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

کیهان برزگر*: دانشیار، گروه روابط بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

داود کیانی: دانشیار، گروه روابط بین الملل، دانشگده حقوق علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

اطلاعات مقاله

شماره صفحات: ۴۵۲-۴۳۱

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

واژه‌های کلیدی:

متغیرهای بین المللی، اتحادهای بین المللی، سازگاری، تقارن تهدیدات و توانایی‌ها.

چکیده

بررسی جایگاه غرب در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه در قالب شاخص‌هایی چون نحوه شکل‌گیری اتحادهای بین‌المللی، میزان تاثیرگذاری هنجارها بر سیاست خارجی، چگونگی تعریف و تامین منافع بین‌المللی، ارزیابی تقارن تهدیدات- توانایی‌ها و نهایتاً میزان سازگاری هر دوکشور با تحولات بین المللی در دستور کار این پژوهش قرار گرفته است. غرب بعنوان یک هویت دسته‌جمعی و مجموعه امنیتی نظم‌دهنده به ساختارهای نظام بین الملل؛ یکی از مهم‌ترین متغیرهای خارجی تاثیرگذار بر روندها و رویکردهای سیاسی، اقتصادی، نظامی و هنجاری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه می‌باشد. هدف ترسیم شده در این مقاله، مقایسه جایگاه غرب در کارکردها و دستاوردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه است. این پژوهش با بهره‌گیری ترکیبی از نظریات سازه‌انگاری و مطالعات مقایسه‌ای سیاست خارجی در پیش‌نظریه جیمز روزنا به تجزیه و تحلیل متغیرهای سیستمیک در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه پرداخته است. برابر یافته‌های این تحقیق، غرب بعنوان یکی از مهمترین متغیرهای سیستمیک سیاست خارجی هر دوکشور، نقش تاثیرگذاری بر تصمیم‌سازان، تصمیم‌گیری‌ها و دستاوردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه داشته است.

استناد: وحیدی، مهدی؛ برزگر، کیهان؛ کیانی، داود.. (۱۴۰۳). **جایگاه غرب در شکل دهی به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه(دوره حزب عدالت و توسعه)**، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۴(۵۴)، صص ۴۳۱-۴۵۲.

DOI: 10.22034/JGEOQ.2024.335427.3627

DOR:

* **نویسنده مسئول:** کیهان برزگر، **پست الکترونیکی:** kbarzegar@gmail.com

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مقدمه

تحولات متغیرهای موثر بر روابط بازیگران بین‌المللی در دهه‌های اخیر تجزیه و تحلیل سیاست خارجی را به چالش کشیده است. تحول در مفاهیم قدرت، امنیت، حاکمیت و مشروعیت، در کنار تحول در ساختار توزیع قدرت نظام بین الملل و ظهور مسائل چون محیط‌زیست، اقتصاد دیجیتال، تروریسم و پوپولیسم از دشواری‌های بررسی سیاست خارجی است. بازیگران جدید در داخل کشورها خواستار مشارکت در امر حکمرانی و سازمان‌های بین‌المللی بعنوان متغیرهای موثر بر سیاست خارجی کشورها ظهور و بروز داشته‌اند. اکثر نظریه‌های روابط‌بین‌الملل مربوط به رفتار دولتهاست و برخی از آنها شامل بحث در مورد سیاست خارجی و بررسی نقش توامان متغیرهای داخلی و خارجی در شکل‌گیری سیاست خارجی می‌باشد اما مطلوبترین مدل بررسی دوسطحی سیاست خارجی در مطالعه سیاست خارجی مقایسه‌ای یافت می‌شود، در اینگونه مطالعات تجزیه و تحلیل تأثیر متغیرهای خارجی و داخلی بر روابط دولتها با یکدیگر به عنوان یک پل عمل می‌کند. در عصر جهانی‌شدن رهبران کشورها و نخبگان سیاسی نمی‌توانند بدون ایجاد آگاهی از این ارتباطات، متغیرهای موثر سیاست‌های خارجی را بکار بندند. تمایز بین سیاست خارجی و سیاست داخلی در عصر جهانی شدن مبهم گشته است(Beasley, Kaarbo, Lantis ,2013 :1).

جمهوری اسلامی ایران بواسطه نگرش هنجاری به منافع ملی، تضادهای ایدئولوژیک و ثبات رویکردهای متعارض نسبت به نظم غربی حاکم بر سیستم‌بین‌الملل، حداقل تاثیرپذیری از عوامل بین‌المللی در متغیرهای بین‌المللی سیاست خارجی داشته و جمهوری ترکیه ضمن همراهی با هنجارهای برساخته غربی توسط نهادهای‌بین‌المللی و اتخاذ رویکرد غیرهنجاری به منافع ملی، تاثیرپذیری بیشتری از متغیرهای بین‌المللی سیاست خارجی داشته است. در ادامه به مقایسه جایگاه غرب بعنوان متغیر تاثیرگذار بین‌المللی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه در قالب‌های سازگاری با تحولات بین‌المللی، چگونگی اتحادهای بین‌المللی، تعریف منافع ملی و تقارن تهدیدات و توانایی ها خواهیم پرداخت.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

یکی از اصلی‌ترین چارچوب‌های نظری جهت بررسی مقایسه‌ای سیاست خارجی دولت‌ها پیش‌نظریه و طرح پیوستگی جیمز روزنا می‌باشد. منظومه فکری جیمز روزنا مبتنی بر سطح تحلیل تلفیقی میتنی بر محدودیت‌های بین المللی و توانمندی‌های داخلی است. پیش‌نظریه روزنا نظریه‌پردازان و محققان را به توسعه بررسی‌های سیستماتیک تشویق می‌کند. روزنا جهت ایجاد یک نظریه آزمون پذیر به ارائه پیش‌نظریه پرداخت. به نظر می‌رسد روزنا مناسبترین روش بررسی سیاست خارجی را اتکاء به استباط‌های آماری می‌دانست. وی در تحلیل سیاست خارجی به سطوح تحلیلی چندعلیتیِ و تلفیق اطلاعات حوزه‌های مختلف معتقد بود (Hudson,2005: 6).روزنا طرحی متشکل از متغیرهای اثرگذار بر تصمیم‌گیری سیاست خارجی ارائه کرد که شامل تصمیم‌گیران، نقش‌ها(هویت)، خصوصیات جامعه(افکار عمومی و گروههای ذی‌نفوذ) و متغیرهای بین المللی مانند رویدادها و ساختار نظام بین الملل بوده است. وی با تبیین پروژه تحقیقاتی سیاست خارجی مقایسه‌ای(دنمارک، ۱۳۹۵ : ۱۰۴) پنج سطح تحلیل فرد، نقش، حکومت، جامعه و نظام‌بین‌الملل را مطرح کرد. از دید روزنا گزینه‌ها، دایره انتخاب و فعالیت تصمیم گیرندگان تحت تأثیرهنجارهای فرهنگی، سوابق و سنت‌های تاریخی، تقاضاها و درخواستهایی است که از هر دو نظام داخلی و خارجی نشئت می‌گیرد.(Rosenau, Davis, East, 1976: 146). وی پدیده‌های سیاست خارجی را شامل حاکمیت دولتی می‌داند که به سوی محیط خارجی هدایت می‌شود(Rosenau,1968:307). سیاست خارجی از دیدگاه روزنا با چالش‌های سیستمیک مواجه است و پایداری یا بی‌ثباتی سیستم‌های‌بین‌المللی، خارج از خواست نظریه‌پردازان حوزه سیاست‌خارجی است. روزنا چهار چالش اساسی مطاله سیاست خارجی را فقدان یک پارادایم کلی، کمبود تئوری، محدودیت‌های داده و سرعت فوق العاده تغییرات برمی‌شمارد. (Rosenau,1968:323-325). وی در پاسخ به چرایی مقایسه در حوزه سیاست خارجی معتقد است درک فعالیت‌های خارجی یک سیستم‌ملی و چگونگی سازگاری سیستماتیک در فرایند سیاست خارجی بدون مقایسه قابل تحلیل نیست؛ لذا جهت تحلیل جامع باید مقایسه ای از تجارب تاریخی و تکراری دو یا چند سیستم نسبتاً مشابه مدنظر گرفته شود. مفاهیم و فلسفه از منظر روزنا دو کمبود اساسی توسعه تئوری‌های سیاست خارجی است(Rosenau,1980:118-117). وی محرک‌های اصلی سیاست خارجی را

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

در قالب تجربه‌های تاریخی و محیط‌عملیاتی سیاست خارجی دانسته و این دو محرک را نیز در قالب‌های عام و خاص بترتیب در تعهدات سیاسی، جهت‌گیری‌های ارزشی، وضعیت ها و محتواهای موجود طبقه‌بندی نموده است (Rosenau,1972 :152-153). علیرغم رویکرد واقعگرایان به ضرورت حفظ هویت دولت‌ها در نظم آنارشیک(برزگر،فیروزآبادی،بیگدلی،۱۴۰۲: ۱۷۱)، در دوران جهانی شدن، سازه قدرت و هویت امری مناسباتی است. همیشه کسانیکه دارای منابع قدرت بیشتری هستند، پیروز رقابت‌های بین‌المللی نخواهند بود. تاریخ روابط بین‌الملل به وفور شاهد رخدادهایی بوده که بازیگرانِ به ظاهر قدرتمندتر نتوانسته‌اند بر بازیگرانِ به ظاهر ضعیف‌تر غلبه نمایند؛ لذا واکنش بازیگران در برابر کنشگری یکدیگر از منابع در اختیار بازیگران اهمیت بیشتری دارد (روزنا، ۱۳۸۴ : ۲۵۲). براین‌اساس توان تبدیل‌پذیری قدرت نسبت به وجود منابع قدرت دارای رجحان می‌باشد. طبق این چهارچوب، قدرت‌های جدید دارای پراکندگی قدرت هستند و قدرت در حال گذار از کشورهای غنی از ثروت به کشورهای غنی از اطلاعات است. با توجه به اینکه جهان تحت تاثیر بحران‌های عمیق اقتدار و تغییر قرار گرفته است؛ طرح وابستگی متقابل پیوسته با مفاهیم توانایی‌های تحلیلی، نوع اقدام، خرده‌گروه‌ها، تجمیع و انطباق مطرح شده است. دراین شرایط دولت ها بطور فزاینده به شکل بازیگران بین‌المللی ایفای نقش می‌نمایند(Rosenau,1984:245). روزنا در طرح پیوستگی متغییرهای بین المللی سیاست خارجی را در قالب شش متغیر از جمله محیط مجاور، محیط منطقه ای، محیط جهانی شدن، محیط سازمانی، محیط نژادی و محیط منابع تبیین و آنها را مطلق و غیرقابل تغییر نداسته است(Rosenau,1969:53). بهترین راه مقایسه سیاست خارجی از نظر روزنا یک مجموعه پنج بعدی شامل فرد، نقش، حکومت، جامعه و متغیرهای سیستماتیک است. تمرکز این مقاله بر تاثیر متغیر سیستمیک(نقش غرب) در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه(دوره حزب عدالت و توسعه) است. واقعیات جغرافیایی، چالش‌های ایدئولوژیک، نوع اتحادها، تقارن تهدید و توانایی و تعریف منافع ملی نمونه‌هایی از تاثیر نقش غرب(متغیر بین‌المللی) در سیاست خارجی ایران و ترکیه هم تاثیر می‌گذارد(Rosenau,1980: 128-129).

در این مقاله بدلیل تاثیرگذاری بالای شاخص‌های هنجاری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نیازمند تلفیق نظریه سازه‌انگاری با متغیر بین‌المللی سیاست خارجی مقایسه‌ای روزنا می‌باشیم. سازه‌انگاری در حوزه سیاست خارجی به تبیین رفتار کنشگران با تاکید به متغیرهای غیرمادی همچون هنجارها، فرهنگ‌ها و هویت‌ها اطلاق می‌گردد (گریفیتس، ۱۳۸۸: ۲۰۴). سازه‌انگاری با تاکید بر ساختارهای هنجاری، مادی و هویتی در شکل‌دهی به منافع ملی، زمینه اخذ توانمندی‌های لازم جهت تئوریزه کردن سیاست خارجی دولت‌های مختلف در قرن جدید را فراهم ساخت. با توجه به اصول سه گانه هستی‌شناسانه نظریه سازه‌انگاری در تبیین سیاست خارجی، امکان آنالیزه نحوه شکل‌گیری منافع و همچنین شباهت‌ها و تفاوت‌های سیاست خارجی کشورها تسهیل می‌گردد. سازه‌انگاران بررسی می‌کنند که چگونه هنجارها و گفتمان‌ها می‌توانند دولتها را به گزینش منافع ملی وادار کنند. در واقع مسائل مادی و توانمندی‌های نظامی، اقتصادی، ژئوپولتیک و ژئواستراتژیک همچنان دارای اهمیت است لیکن این زمینه‌های اجتماعی است که به آنها معنا می‌دهد. ازهمین‌رو برنامه هسته‌ای ایران برای غرب یک تهدید محسوب شده ولیکن برنامه هسته‌ای ترکیه تهدید محسوب نمی‌شود. علت این رویکردهای مختلف زمینه اجتماعی دوستانه ترکیه با غرب و زمینه اجتماعی غیردوستانه ایران و غرب می‌باشد (اسمیت،هدفیلد،دان،۱۳۹۵: ۱۵۴-۱۴۶).

بحث و یافته‌های تحقیق

جایگاه غرب در شکل گیری اتحادهای بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه

اتحادها نه منبعث از اصول مسلم، بلکه ناشی از مصلحت‌ها هستند. تشکیل اتحادهای بین المللی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه جهت ارتقای امنیت در برابر تهدیدات می‌باشد. مبنای تشکیل اتحادهای ایران و ترکیه نیز تحت تاثیر شناسایی هویت تهدیدات، ارزیابی اتحادهای بین‌المللی و انتخاب بازیگر مطلوب جهت برقراری اتحاد در راستای رفع تهدیدات بوده است. ایران و ترکیه نه برای سیاست قدرت بلکه در برابر تهدیدات خود اقدام به ایجاد اتحادها جهت ایجاد موازنه می‌نمایند. اینکه چه چیزهایی در زمره تهدید علیه امنیت و قدرت ایران و ترکیه قلمداد می‌شوند نیز برگرفته از برداشت از خود در سیاست خارجی این دو بازیگر در عرصه بین‌المللی می‌باشد. برخلاف جمهوری ترکیه که انتخاب متحدان بین‌المللی‌اش از محاسبه هزینه و فایده‌ی اقتصادی با تاکید به هویت ترکی قرار می‌گیرد؛ جمهوری اسلامی ایران اتحادهای بین‌المللی خود را برمبنای تعریف هویتی از خود

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

و در منظومه نظریه سازه‌انگاری شکل داده است (کتزنشتاین، ۱۳۹۰: ۲۰۱۹-۲۰۷). ذیلاً پیامدهای جایگاه غرب در اتحادهای بین المللی ایران و ترکیه مقایسه می‌گردد.

جمهوری اسلامی ایران

سیاست‌های کلان جمهوری اسلامی ایران نسبت به غرب بر حفظ و صدور هویت اسلامی–انقلابی استوار است. ایران، تهدیدهای بین‌المللی را در قالب تخریب هویت انقلابی و تضعیف ارزش‌های اسلامی تعریف می‌کند. فرهنگ و سبک زندگی سکولار غربی تهدیدی بالفعل و ارتباطات دیگر حوزه‌ها به دلیل تاثیرات فرهنگی سکولاریسم تهدیدی بالقوه محسوب می‌شوند. جمهوری اسلامی ایران بر اساس نظریه استیفن والت، از همبستگی‌های ایدئولوژیک برای موازنه تهدید غرب استفاده می‌کند. پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ با ویژگی‌های ضدامپریالیستی و ضدصهیونیستی، ایران را به تهدیدی برای کشورهای پادشاهی و سنی منطقه و هدف تهدید غرب تبدیل کرد. گرایش به غرب، مانع اتحاد پایدار ایران با دیگر بازیگران بین‌المللی می‌شود (برزگر،کیانی،داودی،۱۴۰۲: ۱۵۷). سیاست "نه شرقی نه غربی"، حمایت از نهضت‌های آزادیبخش و صدور انقلاب در برابر سیاست‌های لیبرالیستی غرب، عامل بروز اختلافات هویتی ایران با غرب و درک متفاوت از بحران‌های خاورمیانه، تعریف تروریسم و حقوق بشر، رژیم خلع سلاح و کنترل تسلیحات، برنامه موشکی و هسته‌ای ایران گردید؛ مجموعه این برداشت‌های هویتی، عامل اصلی عدم حضور ایران در اتحادهای کشورهای غربی و تعریف ایران بعنوان تهدید در اتحادهایی با کشورهای غربی شده است. با توجه به دسته‌بندی انقلاب اسلامی ایران در زمره انقلاب‌های ایدئولوژیک؛ طبیعتاً ایدئولوژی اسلامی و ضدغربی، بیشترین سهم را در شکل‌گیری اتحادهای بین‌المللی ایران داشته است. البته تشکیل اتحاد با قدرت‌های شرقی(چین، هند و روسیه) و تشدید تامین‌های امنیتی در برابر تهدیدات امنیتی غرب، عامل استمرار چالش اقتصادی ناشی از تحریم‌های ایران از سوی غرب است (Azizi,2023:1). اتحاد با شرق در سیاست خارجی ایران؛ در قرارداد ۲۵ ساله با چین، ساخت بندر چابهار در روابط با هند، پیوستن به سازمان شانگهای، عادی سازی روابط با عربستان و روابط چندوجهی با روسیه برای کنترل تهدیدات و تحریم‌های غرب متجلی است(Aimen,2023:1-3).

قاعده نفی سبیل، که یکی از اصول فقه سیاسی اسلام است، عامل عدم امکان عضویت و پذیرش کامل ایران در برخی کنوانسیون‌های بین‌المللی بوده است. ایران به منظور تعریف منافع ملی خود مبتنی بر ارزش‌های اسلامی، اتحادیه‌های مختلفی مانند اتحادیه بین‌المجالس اسلامی، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، اتحادیه مجمع جهانی اهل بیت و مجمع جهانی بیداری اسلامی را فعال کرده است. اتحاد ایران با روسیه نیز، به عنوان مثال، تحت تأثیر تعریف ایران از تهدید غرب و منطق ژئوپولتیک شکل گرفته است. نزدیکی و دوری روسیه از غرب، بر روابط ایران و روسیه تأثیر گذاشته است؛ در دوران ریاست جمهوری مدودوف (۲۰۱۲-۲۰۰۹) و نزدیکی بیشتر روسیه به غرب، روابط دو کشور محدودتر شد و مبادلات تجاری از حدود ۴ میلیارد دلار به یک میلیارد دلار کاهش یافت. نگرانی‌های مشترک از نظام تک‌قطبی و یکجانبه‌گرایی آمریکا و غرب، گسترش ناتو و مداخله غرب در کشورهای منطقه، باعث شده تا ایران و روسیه غرب را به عنوان تهدید مشترک ببینند و همکاری‌های خود را توسعه دهند. این همکاری‌ها شامل جلوگیری از جنگ داخلی تاجیکستان (۱۹۹۴)، حمایت از ائتلاف شمال در بحران افغانستان علیه طالبان (۱۹۹۶)، بحران سوریه علیه نفوذ غرب (۲۰۱۲) و همراهی ایران با روسیه در جنگ اوکراین بوده است. اتحاد ایران و روسیه بیش از اینکه مبتنی بر منافع متقابل باشد، براساس دوری و نزدیکی روسیه به غرب شکل گرفته است (کرمی،۱۳۹۷: ۹۷-۶۵).

جمهوری ترکیه

سیاست‌های عالی ترکیه در رابطه با غرب بر کسب منافع اقتصادی و افزایش اعتبار داخلی برای حفظ قدرت سیاسی متمرکز است. ترکیه، تهدیدها را به‌صورت کاهش ارزش پول ملی، کاهش درآمدهای اقتصادی و بازگشت بحران‌های مالی مشابه دوران قبل از قدرت‌گیری حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲ تعریف می‌کند. بنابراین، جمهوری ترکیه منافع اقتصادی در ارتباط با غرب را محور سیاست خارجی خود قرار داده و اتحادیه اروپا با وجود اختلافات موجود همچنان بزرگ‌ترین متحد تجاری و منبع اصلی سرمایه‌گذاری در ترکیه باقی مانده است. به عنوان ششمین متحد تجاری اتحادیه اروپا، ترکیه حدود ۴ درصد از کل تجارت کالاهای

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

اتحادیه اروپا را به خود اختصاص داده است. در سال ۲۰۲۰، ۳۴٪ واردات ترکیه از اروپا و ۴۱٪ صادرات این کشور به اتحادیه اروپا بوده است. علاوه بر عضویت در اتحادیه گمرکی و دیگر اتحادها با غرب، ترکیه بیش از ۲۲ موافقتنامه تجارت آزاد با کشورهای مختلف امضا کرده است تا منطقه اروپا و مدیترانه را به منطقه‌ای از صلح و رفاه تبدیل کند عضویت ترکیه در اتحادهای بین‌المللی گروه ۲۰، ناتو، سازمان همکاری اقتصادی و توسعه تجارت(OECD) سازمان امنیت و همکاری در اروپا(OSCE) شورای همکاری اقتصادی دریای سیاه، سازمان تجارت جهانی، کاندیدای عضویت در اتحادیه اروپا توسعه روابط با غرب را افزایش داده است. (www.state.gov) اتحاد ترکیه با غرب، در چهار دوره غربگرایی(۲۰۰۵-۲۰۰۲) غربگرایی انتخابی(۲۰۱۱-۲۰۰۵) غرب زدائی(۲۰۱۶-۲۰۱۱) و معامله‌گرایی(۲۰۱۶- تاکنون) قابل تحلیل است. در دوران غربگرایی؛ همزمان با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه، انجام اصلاحات مدنظر غرب در قالب معیارهای کپنهاگ و در راستای رعایت حقوق اقلیت‌ها، آزادی بیان، محدودسازی دخالت ارتش در قدرت و لغو مجازات اعدام در دستور کار قرار گرفت تا با پیشروی موضوع الحاق به اتحادیه اروپا دستیابی به اهداف اقتصادی بعنوان شاخص منافع ملی ترکیه محقق گردد. مسدودسازی روند الحاق ترکیه از سوی فرانسه و آلمان با ادله تعارضات فرهنگی و فشار بالای اقتصادی برای اتحادیه اروپا، زمینه اصلی ورود ترکیه به مرحله غربگرایی انتخابی بود. در دوران غربگرائی انتخابی؛ رشد اقتصادی پایدار ترکیه زمینه پیگیری سیاست منطقه‌گرایی بدون تعارض با غرب را شکل داد. دادگاههای ارگنکون و اصلاحات قانون اساسی در سال ۲۰۱۰ بمنظور تحول در سیستم قضایی و محدودسازی قدرت نظامیان بهمراه کاهش روند اصلاحات در راستای الحاق به اروپا، بدلائل افزایش اعتماد به نفس ناشی از رشد اقتصادی و جاه‌طلبی‌های اردوغان در منطقه نمایان گردید. بحران کشتی مرمره در ماه مه ۲۰۱۰ و کشته شدن ۹ شهروند ترکیه توسط کماندوهای اسرائیلی همزمان با انقلاب های عربی منطقه و سومین پیروزی حزب عدالت و توسعه در انتخابات ۲۰۱۱، زمینه‌های گذار ترکیه به دوره غرب‌زدائی از سیاست خارجی گردید. در دوره غرب‌زدائی؛ با حضور داود اغلو در کرسی وزارت خارجه ترکیه، سیاست ترکیبی پان اسلامیسم و نئوعثمانیسم در دستور کار قرار گرفت. غلبه گرایشات منطقه‌ای ترکیه با توجیه عدم تامین منافع ملی ترکیه با نقش حاشیه ای در کشورهای غربی صورت گرفت و تامین منافع ملی ترکیه در ایجاد یک برداشت هویتی از اسلام(میراث‌دار عثمانی) تعریف شد. سیاست تولید یک هویت اسلامی در مقابل غرب برای ترکیه با هدف ایجاد یک نقش محوری در منطقه جهت تامین منافع اقتصادی، فارغ از وابستگی به غرب براساس مزیت‌های ژئوپولتیک و ایدئولوژیک بود. اتخاذ سیاست غرب‌زدایی توسط ترکیه علاوه بر استراتژی عمق استراتژیک داود اغلو، بر رشد اقتصادی ترکیه همزمان با بحران‌های مالی اتحادیه اروپا متکی بود. در سال ۲۰۱۲، اردوغان اعلام کرد که اتحادیه اروپا دیگر مدل ایده‌آلی برای ثبات اقتصادی ترکیه نیست و در سال ۲۰۱۳ داود اغلو تأکید کرد که به تعهدات شفاهی اروپا اعتماد ندارند. سیاست‌های معارض با غرب در بهار عربی و واکنش به حوادث پارک گزی منجر به کاهش تولید ناخالص داخلی ترکیه از سال ۲۰۱۴ شد. استعفای داود اغلو در ۲۰۱۶ پایانی بر غرب‌زدایی و آغاز دوره اتحادهای معامله‌گرایانه بود. قرارداد ترکیه با اتحادیه اروپا در ۲۰۱۶ درخصوص پناهجویان نمونه‌ای از این اتحاد بود که ترکیه در ازای ممانعت از ورود پناهجویان سوری، ۳ میلیارد یورو و فناوری امنیتی دریافت کرد. بعد از کودتای نافرجام ۲۰۱۶، اردوغان اعلام کرد که روابط با اروپا براساس منافع و هزینه‌هاست. وابستگی ترکیه به تجارت با اروپا و اتحادات تجاری با آلمان، فرانسه، ایتالیا و هلند نشان‌دهنده رویکرد معامله‌گرایانه ترکیه است. بازداشت و آزادسازی دنیز یوگل نیز نمادی از این سیاست‌های کوتاه‌مدت و منافع اقتصادی ترکیه بود (Yilmaz and Bashirov,2020: 165-184).

جایگاه غرب در سازگاری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه با تحولات بین المللی

یکی از کارویژه‌های سیاست خارجی، سازگاری بازیگران با قواعد حاکم بر روابط بین‌المللی برای کسب بیشترین منافع در برابر هزینه‌ها است. از آنجائیکه قواعد حاکم بر روابط بین الملل در عصر پساجنگ سرد مبتنی بر نظم غربی تعریف شده از سوی آمریکا و متحدان غربی آن است؛ سازگاری یا عدم تعارض منافع بین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه با این نظم غربی میتواند بعنوان یکی از شاخص‌های مقایسه جایگاه غرب در سیاست خارجی این دو کشور مدنظر قرار گیرد. نوع نگرش به منافع ملی هویت محور در ایران و منافع ملی اقتصاد پایه در ترکیه؛ سیاستگذاری‌های خارجی دو کشور را متفاوت کرده است. ذیلاً

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

پیامدهای جایگاه غرب در سازگاری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه با تحولات بین‌المللی مقایسه می‌گردد.

جمهوری اسلامی ایران

موقعیت ایران در منطقه خلیج‌فارس با ۶۳/۵ درصد ذخائر شناخته شده نفت جهان و دارایی ۱۵درصدی ایران از ذخائر انرژی جهان(سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح،۱۳۸۷: ۱۴۶) سازگاری با نظم‌های بین‌المللی جهت کسب منافع ملی را اجتناب ناپذیر نموده است. جبر جغرافیایی ناشی از قرار گرفتن در کانون انرژی‌های مورد نیاز قدرتهای بین‌المللی و جبر تاریخی ناشی از فارس و شیعه بودن ایرانی‌ها در منطقه عربی سنّی، از محورهای محدودساز سازگاری سیاست خارجی ایران با قواعد قدرت در منطقه می‌باشد. از سویی دیگر ضرورت اتخاذ همزمان سیاست همکاری‌های اقتصادی؛ بمنظور پیشرفت و سیاست بازدارندگی تهدید جهت ایجاد امنیت؛ منجر به عدم سازگاری قطعی سیاست خارجی ایران با نظم منطقه‌ای گردیده است. حضور بازیگران فرامنطقه‌ای چون آمریکا و ناتو، راه‌اندازی پایگاههای نظامی اسرائیل، رقابت با ترکیه در ایجاد مسیر ترانزیت انرژی به اروپا، ادعاهای سرزمینی آذربایجان، تعیین رژیم حقوقی دریای خزر و... دغدغه‌های امنیتی ایران در منطقه است که ضرورت سازگاری محیطی با قدرتهای حاضر در این منطقه جهت تامین امنیت و منافع ملی را برای ایران ضروری ساخته است. خروج ترامپ از برجام به بهانه عدم تامین منافع ملی آمریکا و درخواست امضاء توافقنامه ای جدید با شروط محدودساز فعالیت‌های موشکی و عدم دخالت ایران در سوریه، عراق و یمن در کنار اعمال مجدد تحریم‌های اقتصادی بمنظور به صفر رساندن صادرات نفتی ایران؛ بیانگر اهداف آمریکا جهت تخریب نقش‌های توامان توسعه اقتصادی و بازدارندگی تهدید توسط ایران بوده است.(برزگر، ۱۳۹۷: ۱۸۸– ۱۸۵) نتایج تحریم‌های اقتصادی ایران نشان می‌دهد اهداف غرب از تحریم در چند سال اول موثر و پس از انعطاف‌پذیری ایران فاقد اثرگذاری لازم برای تغییرنظام‌سیاسی، تغییر رفتار، توقف پروژه هسته‌ای، موشکی و نظامی ایران بوده است. Batmanghelidj and) Farzanegan,2023:1-16)

تنش‌زدایی و تعامل سازنده با بازیگران قدرتمند بین‌المللی در مذاکرات هسته ای ایران(دولت روحانی) و ابلاغ سیاست نرمش‌قهرمانانه‌رهبری، نمونه‌ای از تلاش ایران جهت سازگاری با قواعد بین‌المللی بود. پیگیری دیپلماسی برد ـ برد، اعتمادسازی متقابل در دستور کار سیاست مذاکراتی ایران با غرب قرار گرفت و در موافقتنامه برجام متبلور شد ولیکن بدلیل نگرش هویتی آمریکا به سیاست خارجی ایران(Brzezinski,2004:17-18) و انتقاد از تاثیرگذاری مستقیم ضرورتهای ایدئولوژیک داخلی بر رویکردهای سیاست خارجی ایران زمینه خروج ترامپ از برجام فراهم شد. سازگاری محیطی سیاست خارجی ایران با غرب منجر به ایجاد سازوکار مبادلات تجاری اینستکس[1] برای تسهیل تجارت مشروع غرب با ایران در مقابل سیاست‌های یکجانبه ترامپ، گردید. یکی از فرصت‌های سازگاری سیاست خارجی ایران با قواعد جدید نظم بین‌المللی، بهره‌گیری از نیازمندی غرب به انرژی منطقه، کمرنگ‌تر بودن تعارض ایدئولوژیک اروپا با ایران نسبت به آمریکا و فرصت بهره‌گیری از رقابت اقتصادی غرب با چین به سود منافع ملی ایران می‌باشد. با توجه به دغدغه اقتصادی اروپا به رشد اقتصادی چین و قدرتهای اقتصادی نوظهور آسیایی، امکان بازیگری بهتر ایران در تحولات اقتصادی منطقه و ایجاد فرصت سازگاری سیاست خارجی اقتصاد محور ایران با اروپا در صورت تعدیل سیاست‌های تحریمی آمریکا برعلیه ایران وجود دارد. این سیاست در دور جدید مذاکرات احیاء برجام در دولت ابراهیم رئیسی پیگیری گردید. موقعیت ژئوپولتیک، ذخائر انرژی و بازار مصرف یکی از انگیزه‌های رقابتی اروپا با چین جهت ارتباط با ایران است که در صورت محدودسازی تحریم‌های آمریکا علیه ایران و بواسطه برداشت مثبت ایرانیان به کالا و خدمات اروپایی نسبت به چین می‌تواند زمینه توسعه همکاری‌های اقتصادی ایران و غرب باشد (مسعودی،۱۴۰۰: ۱۵) مصلحت ژئوپولتیک در سیاست خارجی ایران تلاقی هویت‌های پارسی، شیعی، امت‌محوری و رویکرد مقاومت ایران در منطقه است (Wastnidge,2023:2). از منظری دیگر تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل، اتحادیه اروپا، کنگره و دولت آمریکا تاثیر مستقیمی بر ذخائر ارزی جمهوری اسلامی ایران گذاشته و حسب گزارش ۲۲ آوریل ۲۰۲۱ صندوق بین‌المللی پول، ذخائر ارزی رسمی ایران از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷ حدود ۷۱ میلیارد دلار و در سال ۲۰۱۸ به ۱۲۲/۵ میلیارد دلار افزایش و پس از خروج آمریکا از برجام و تشدید تحریم ها در سال ۲۰۲۰ به

1 .INSTEX

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۴ میلیارد دلار کاهش یافت. لذا تحریم اقتصادی ایران و پیگیری سیاست خارجی مبتنی بر حفظ هویت انقلابی در سیاست خارجی مانع از سازگاری و تطبیق سیاست خارجی ایران جهت کسب منافع ملی اقتصادی گردیده است(www.imf.org). پرهزینه کردن سیاست‌های مقاومت محور ایران از سوی غرب یکی از موانع سازگاری ایران با تحولات بین‌المللی است. (Tabba,2023:1-5) روندها و فراروندهای فضای مجازی و رسانه‌ای نقش تاثیرگذاری در تامین منافع ملی دارند.(برزگر، کیانی، افشار، ۱۳۹۹: ۸۰) مهمترین منبع تامین منافع ملی هویت محور در سیاست خارجی کشورها قدرت رسانه‌ای است. توانمندی جمهوری اسلامی ایران در بهره‌برداری از این منبع هویت‌ساز در برابر قدرت رسانه‌ای ارزشها و هنجارهای غربی بعنوان دگر هویتی ایران، به شدت محدود می‌باشد؛ از همین روی تبدیل ایران بعنوان یک تهدید امنیت بین‌المللی از سوی غرب و بخصوص آمریکا براساس توانمندی رسانه‌ای غرب در برابر توان رسانه‌ای محدود ایران مانع بزرگ دیگری جهت سازگاری سیاست خارجی ایران با تحولات جهانی جهت کسب منافع ملی بوده است. قرار گرفتن جمهوری اسلامی ایران در صدر اخبار رسانه‌های غربی علی‌الخصوص آمریکا و انگلستان(بی بی سی، سی ان ان، ایران اینترنشنال، رادیو فردا، فاکس نیوز، فارین افرز، فارین پالیسی) و پرداختن این رسانه‌ها به موضوعاتی چون گسترش تسلیحات کشتارجمعی، نقض دموکراسی، نقض حقوق بشر، پشتیبانی از تروریسم از سوی ایران، زمینه تولید مشروعیت سیاست‌های غرب نسبت به ایران و تصویرسازی منفی در افکارعمومی جهان بر علیه سیاست خارجی ایران گردیده است. در بازه زمانی ۲۰۲۰-۲۰۰۷ شبکه سی ان ان از جریان لیبرال آمریکا، بیش از ۱۲ هزار گزارش خبری درباره جمهوری اسلامی ایران منتشر کرده که غالبا درخصوص القاء پیگیری دستیابی ایران به تسلیحات هسته ای، نقض حقوق بشر و حمایت از گروههای تروریستی بوده است. شبکه فاکس‌نیوز از جریان محافظه‌کار آمریکا، با سرمایه ۱۲ میلیاردی رابرت مرداک، از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰ بیش از ۱۲۱ هزار گزارش و خبر جهت تولید تصویر منفی از ایران منتشر کرده است. مجله فارین افیرز(با گرایش لیبرال) از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۰ حدود ۷۲هزار مرتبه بطور مستقیم و غیرمستقیم برعلیه سیاست‌ها و ضرورت مهار ایران مطالبی منتشر کرده است. بدیهی است تکرار مداوم این سیاست رسانه ای غرب و همراهی شبکه‌های فارسی زبان انگلیسی عامل تولید تصویر تهدید از ایران در ذهن افکار عمومی جهان و نخبگان فکری و ابزاری غرب برعلیه ایران و مشروعیت بخشی به سیاست های تحریمی و تصویب قوانین ضد ایرانی در جهان گشته و مانعی جدی بر سر سازگاری سیاست خارجی ایران با تحولات بین‌المللی می‌گردند (سیمبر، جانسیز و دیگران،۱۳۹۹: ۳۵-۳۳).

جمهوری ترکیه:

الزامات ژئوپولتیک، ضرورت‌های استراتژیک و ضرورت بقای رژیم ترکیه مبانی سازگاری ترکیه با تحولات بین المللی بوده است (Yildiz,2023:3). تحول از یک نظم آمریکایی(غربی) به بی‌نظمی پساآمریکایی در منطقه موجب گردید که ترکیه نقش خود در منطقه را براساس ترجیحات راهبردی آمریکا تنظیم نکند و راهبردهای مستقل از متحدان غربی جهت بازتعریف جایگاه خود بعنوان یک قدرت منطقه‌ای را در دستور کار قرار دهد. تحولات نظام بین‌الملل از نظم تک قطبی غربی به نظم چندقطبی و ظهور دوران نظم پساغربی در منطقه مجاور ترکیه منجر به تلاش حاکمان این کشور جهت سازگاری سیاستگذاری خارجی با شرایط جدید و دگرگونی در تعریف از منافع ملی شد. حکومت ترکیه تا قبل از بحران مالی جهانی(۲۰۰۸) غربگرایی و اروپایی شدن را بدلیل سلطه هنجاری و مادی نظم لیبرال غربی مبنای تعریف منافع ملی خود قرار داده بود. با بروز انقلاب‌های عربی از سال ۲۰۱۱ و همزمان با تغییر در موازنه قدرت جهانی، حکومت ترکیه با پرهیز از سیاست‌های هنجاری خود، عملگرایی منطقه‌ای را در دستور کار قرار داد. این تغییر عامل کاهش ضریب تاثیر قدرت نرم ترکیه در برابر قدرت سخت و زمینه ای برای امنیتی‌تر شدن سیاست خارجی ترکیه در منطقه مجاورش گردید. بدنبال کودتای نافرجام سال ۲۰۱۶، سیاست های حمایتی آمریکا و غرب از کردهای ترکیه، ورود روسیه به بحران سوریه و کسب موفقیت های ایران در حفظ بشار اسد در سوریه؛ شاهد تغییر ذهنیت رهبران حکومت ترکیه در کسب رهبری منطقه و سازگاری با شرایط جدید منطقه بودیم. اولویت دغدغه‌های امنیتی در منطقه و دلسردی ترکیه از متحدان غربی، موجب تعریف امنیتی از منافع ملی و توسعه روابط راهبردی با روسیه، ایران و چین در حوزه‌های مختلف امنیتی و اقتصادی گردید. کاهش نفوذ غرب در منطقه مجاور ترکیه عامل افزایش تعاملات ترکیه با روسیه و چین، خرید سامانه دفاعی اس ۴۰۰، تصمیم به خرید هواپیمای سوخو ۳۵ و سامانه اس ۵۰۰ از روسیه، تلاش جهت عضویت در سازمان همکاری های شانگهای و عدم همراهی با

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

تحریم‌های غرب بر علیه روسیه پس از جنگ با اکراین(۲۰۲۲) و رای ممتنع به تعلیق عضویت روسیه در شورای اروپا نوعی دیگر از سازگاری ترکیه با تحولات منطقه‌ای بود. اردوغان و مشاوران او معتقدند که گرایش راهبردی ترکیه به قدرت‌های شرقی در کنار تعامل با قدرت‌های غربی(پیگیری عضویت در اتحادیه اروپا، عضویت در بریکس، حضور در جی ۲۰، مشارکت در پروژه یوروسام با فرانسه و ایتالیا جهت ساخت موشک دوربرد، مشارکت با انگلیس جهت ساخت جنگنده نوع TF-X.) موجب افزایش سطح چانه‌زنی و ابزارهای آنکارا در دگرگونی رویکرد بالا به پائین غرب و عاملی جهت توسعه محیط کنشگری منطقه ای ترکیه خواهد بود. تحقق اهداف ترکیه در سازگاری با تحولات بین‌المللی بدلیل عدم تطبیق توانمندی‌های هویتی(ترکی– اسلامی) و تعهدات بین‌المللی محل تردید است (گل‌محمدی،۱۴۰۰: ۹۰– ۷۵).

سیاست خارجی غیرغربی ترکیه در سال‌های اخیر موجب تمدید ۵ ساله قرارداد نظامی آمریکا با یونان جهت دسترسی مداوم به پایگاههای نظامی و حضور در جزیره کرت در سال ۲۰۲۲(Associatedpress,2022) راه‌اندازی پایگاه نظامی دده‌آغاج آمریکا در یونان(۴۵ کیلومتری مرز با ترکیه)، قرارداد آمریکا و یونان جهت فروش جنگنده اف ۳۵، قرار گرفتن ترکیه ذیل تحریم قانون کاتسا شد. بروز بحران اقتصادی ترکیه در سال ۲۰۲۱ و کاهش ارزش لیره در برابر دلار، افزایش انتقادات به اردوغان بواسطه تخریب‌های محیط زیستی ناشی از آتش سوزی جنگلها، افزایش اعتراضات به نحوه برخورد دولت با مخالفان، تقویت موقعیت مخالفان داخلی و تورم بالای ۶۰ درصد در سال۲۰۲۲(www.tradingeconomics.com) رشد شاخص‌های بحران مشروعیت اردوغان در ترکیه، موجب تغییرات در سیاست خارجی ترکیه با اولویت منافع اقتصادی گردید. احیاء روابط ترکیه با اسرائیل و مصر در راستای ایجاد کریدور انتقال منابع طبیعی گاز مناطق اشغالی(حدود ۴۱۳ میلیارد متر مکعب) و منابع گاز مصر از طریق ترکیه به اروپا شکل گرفته است. این نیاز پس از بروز بحران انرژی اروپا ناشی از جنگ روسیه با اکراین و محدودیت‌های انتقال گاز روسیه به اروپا تشدید شد.(www.asianews.it) معرفی صالح موتلو شان بعنوان اولین سفیر ترکیه در مصر پس از کودتای ۲۰۱۳ ژنرال السیسی بر علیه مرسی(Soylu,2022) و حرکت در مسیر عادی‌سازی روابط ترکیه و اسرائیل(بعنوان خط قرمز غرب در منطقه) با سفر اسحاق هرتزوگ(رئیس جمهور رژیم اسرائیل) به آنکارا، ممانعت ترکیه از حضور دهها نفر از اعضا جنبش حماس به ترکیه و تبریک سالگرد تاسیس اسرائیل توسط اردوغان به اسحاق هرتزوگ بیانگر اولویت اقتصاد بر نگرش هنجاری در سیاست خارجی ترکیه است. برابر بررسی عملکرد حزب عدالت و توسعه، منافع اقتصادی بر همه ملاحظات ژئوپولتیک و ایدئولوژیک آنها رجحان داشته فلذا باتوجه به اهمیت بازارهای اقتصادی کشورهای غربی، ترکیه از به خطر انداختن کامل توانمندی اقتصادی خود با کشورهای غربی خودداری و سعی در سازگاری موقعیت خود با نظم های بین‌المللی جدید می‌نماید(Parashar and Nagesh,2019).

جایگاه غرب در چگونگی تامین منافع بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه

جایگاه غرب در سیاست خارجی ایران و ترکیه به ترتیب در ارتباط مستقیم و غیرمستقیم با مسئله هنجارها می‌باشد. حسب تقسیم‌بندی الکساندر ونت در تفاوت سطح تحلیل کارگزار– ساختار در عرصه سیاست‌بین‌الملل؛ میتوانیم میان هنجارهای تنظیم‌کننده سیاست بین‌الملل و هنجارهای تنظیم‌کننده رفتار کنشگران تفکیک قائل شویم. سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران نسبت به سایر بازیگران، تحت تاثیر چگونگی نگرش به غرب براساس هنجارهای اسلامی و انقلابی؛ بعنوان تنظیم‌کننده کنشگری‌های ایران بوده و این درحالی است که سیاست‌های ترکیه در مناطق هم‌جوار، براساس هنجارهای غربی تنظیم‌کننده سیاست‌های بین الملل و اصالت منافع مادی استوار گردیده است.(کتزنشتاین،۱۳۹۰: ۲۹۰–۲۸۰) هنجارهای انقلابی، منافع ملی ایران را در جهاتی تنظیم می‌کنند که با الزامات استراتژیک و نیازهای کارکردی برای تحقق تعامل با غرب در مغایرت باشد. همانطوریکه مداخله نظامی فاقد توجیه اقتصادی غربی‌ها در سومالی، کامبوج و... با هنجار مداخله بشردوستانه قابل توجیه است؛ مداخله ایران در بحران سوریه، عراق و حمایت از جنبش حماس در سرزمین‌های اشغالی فلسطین؛ بدون توجیه اقتصادی و براساس هنجار حفظ عمق استراتژیک و حمایت از نهضت‌های آزادیبخش توجیه‌پذیر به نظر می‌رسد. جمهوری ترکیه نیز با توجه به وجود تهدید عینی اقتصاد پایه در حوزه داخلی که دلیل اصلی روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه بوده؛ تحت تاثیر هنجارهای مدرنیته، منافع مادی(اقتصادی) را نسبت به رویکردهای هنجاری در تبیین منافع ملی در اولویت قرار می‌دهد. تاثیر هنجار دولت رفاه و توسعه اقتصادی بعنوان ارزش تنظیم‌کننده روابط ترکیه

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

با بازیگران غربی مشهود است. ذیلاً پیامدهای جایگاه غرب در چگونگی تعریف و تامین منافع بین المللی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه مقایسه می‌گردد.

جمهوری اسلامی ایران

در برداشت هویتیِ ایران از خود، همگرایی با نظم سرمایه‌داری‌غربی، عامل اختلال هویتی و بحران مشروعیت است، عدم همگرایی با این نظم غربی نیز محرومیت بین‌المللی همچون محدودیت حضور در اتحادهای منطقه‌ای، انزوای امنیتی و بحران‌های اقتصادی را در پی داشته است. دستور رهبر انقلاب اسلامی ایران بمنظور اتخاذ رویکرد مقاومت در سیاست خارجی قرن جدید، نیز جهت ایستادگی در برابر نظام تک قطبی، ائتلاف با برخی کشورهای اسلامی، حفظ هویت انقلابی و اسلامی، اصلاح ساختار غربی نظم بین‌الملل و تخلیه نیروهای خارجی از منطقه خاورمیانه، بیانگر تصمیم به مقابله و برطرف ساختن علت‌العلل تعارض منافع نظام تصمیم‌گیری سیاست خارجی ایران در نظم غربی حاکم بر جهان پساجنگ سرد به رهبری آمریکا می‌باشد. ابلاغیه‌های برنامه توسعه، سند چشم انداز بیست ساله، کنش‌های گفتاری رهبری، سند گام دوم انقلاب و... روند تصمیم‌سازی مقاومت محور ایران در برابر غرب را شکل داده است (صادقی،۱۳۹۶: ۸۸).

فارغ از امکان تحقق اهداف رویکرد مقاومتی در سیاست خارجی ایران نسبت به غرب، اولویت باورسازی و نهادینه شدن این رویکرد در بسترهای داخلی و منطقه ای در اولویت‌های داور نهایی سیاست خارجی ایران می باشد. تعبیر رهبر انقلاب از عبرت‌آموز بودن نتایج حاصل از توافقنامه برجام برای مردم، بیانگر اولویت باورسازی جهت حمایت از رویکرد مقاومت در برابر غرب می‌باشد. ایران دارای انگیزه‌های ایدئولوژیک قوی برای حداکثرسازی نفوذ در منطقه است ولی تحریم‌های اقتصادی، تعارضات در سیاست داخلی، درگیری با برخی کشورهای منطقه و تضاد منافع با غرب، بزرگترین پیامدهای این هدف می‌باشند(Alyev,2021: 1166). از پیامدهای رویکرد غرب بر سیاست خارجی ایران میتوان به اقدام جورج دبلیو بوش بمنظور قرار دادن ایران در لیست دول محور شرارت و تعدیل سیاست گفتگوی‌تمدن‌ها یا سیاست باراک اوباما و سیاست‌های دونالد ترامپ در خروج از برجام و کاهش اعتبار گفتمان تعامل با غرب نام برد(Cama and Abdolmohammadi,2020:197-198). بروز انقلاب اسلامی و بالارفتن اهمیت ایدئولوژی‌ها و ظهور مسائلی همچون فروپاشی شوروی، حادثه یازدهم سپتامبر، تحولات بهار عربی و جنگ اسرائیل- حماس، مجموعه عوامل تاثیرگذار در سیاست‌های ایران بوده است.(برزگر،۱۳۹۵: ۱۵-۱۴) بروز مشکلات اقتصادی ناشی از خروج آمریکا از برجام و تحریم‌های اقتصادی، صادرات ایران به عراق را از ۸,۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸ به ۷,۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ کاهش داده ولیکن صادرات ترکیه به عراق در همین دوره زمانی از ۹ میلیارد دلار به ۱۰,۲ میلیارد دلار افزایش یافته است(Azizi,2021:4-8)عدم همخوانی نفوذ امنیتی و سیاسی ایران در عراق با میزان بهره‌برداری اقتصادی از این نفوذ به دلیل اولویت دستیابی به هنجارهای تنظیم‌کننده منافع ملی ایران در برابر اولویت هنجارهای لیبرال اقتصاد پایه می‌باشد. معارضه با سیاست‌های غرب عامل حضور مستشاری ایران در خاک سوریه و ایجاد جریان بسیج مردمی سوریه جهت ایجاد بازدارندگی نسبت به نفوذ غرب در منطقه بود. از سویی دیگر سیاست خارجی سال‌های اخیر ایران در بحران سوریه جهت بالا بردن مشروعیت‌ملی و انسجام داخلی از طریق ترویج فرهنگ شهادت مورد بهره‌برداری قرار گرفت. نگرش سه‌گانه جمهوری اسلامی ایران به غرب در قالب‌های الگوی قابل یادگیری در حوزه توسعه تکنولوژی، نماد انحراف فرهنگی و استعمارگر در حوزه سیاسی- اقتصادی و عامل نضج هنجارهای غیرقابل ائتلاف ایران با ساختارهای هنجاری قدرتهای غربی گردید. قدرتهای غربی بدلیل عدم همراهی ایران با ساختار هنجاری نظم غربی، مانع کنشگرهای ایران می‌گردند (مسعودی،۱۳۹۸: ۱۲۲). بی‌نظمی جهانی پساجنگ‌سرد و ظهور قدرتهای غیرغربی(بریکس)، موقعیت مناسبی برای ایران جهت تامین منافع ملی ایجاد کرد(Cama and Abdolmohammadi,2020:171).

جمهوری ترکیه

جهان‌بینی ترکیه نسبت به غرب در نظم پسا جنگ سرد تحت تاثیر چهار رویکرد عمده سنت گرایی(تقویت بدبینی به غرب ناشی از سندروم سور) لیبرالیسم(تقویت غربگرایی با عضویت در ناتو و اتحادیه اروپا) ساختارگرایی سوسیال دموکرات(تاکید بر محوریت تمدنی ترکیه در برابر غرب) و سازه‌گرایی محافظه‌کار(تاکید بر اسلامگرایی) قرار دارد. حزب عدالت و توسعه برخلاف دولتهای قبلی ترکیه که بدنبال ایجاد قدرت منطقه ای در تمدن غرب بودند، تلاش خود را بر تمرکززدایی از غرب در عین حفظ تعهدات و اتحادها با غرب

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

براساس هنجارهای لیبرال سیستم بین الملل قرار داد(Öniş & Yılmaz, 2009). جابجایی سیاست دلبستگی به غرب با سیاست خودمختاری استراتژیک، انتقال از سیاست تعادل بین امنیت و دموکراسی به اولویت‌های امنیتی، گذار از فعالیت در ترتیبات نهادی(اتحادیه اروپا) به فعالیت در اتحادهای انعطاف‌پذیر(ایران، روسیه و ترکیه) و گذار از قدرت نرم(کشور تجاری و اقتصاد محور با ارائه الگوی تلفیق اسلام، دموکراسی و مدرنیته در منطقه) به قدرت سخت(عملگرایی) چهار تغییر اساسی سیاست خارجی ترکیه از سال ۲۰۰۲ تاکنون در تامین منافع ملی بوده است. از منظر فوات کیمن این تحولات پتانسیل ترکیه جهت ایجاد ثبات در منطقه را تخریب و به اتحاد ترکیه با کشورهای غربی نیز آسیب وارد کرده است(Keyman,2020). ترکیه بدلیل وجود مسائلی چون مبارزه با تروریسم، قاچاق انسان، تجاوزهای روسیه، بحران پناهندگان و... در محیط مجاور خود بعنوان بازیگر اصلی امنیت غرب قلمداد می‌گردد. خروج غیرمنتظره آمریکا از سوریه در دسامبر ۲۰۱۸ اهمیت ژئواستراتژیک ترکیه برای غرب را افزایش داد. رفتار منطقه‌ای ترکیه نشان از آگاهی نسبت به تغییرات نظم منطقه‌ای و تلاش جهت تطبیق با هنجارهای غربی می‌باشد(Özkanca,2019:147). هرچند شاخص‌هایی چون آشتی‌ناپذیری سیاست‌های منطقه‌ای ترکیه و غرب تحت تاثیر عدم پیشرفت در مذاکرات الحاق ترکیه به اروپا، حمایت آمریکا از کردهای سوریه، حل نشدن مسئله قبرس و بی‌اعتمادی ترکیه نسبت به غرب، نحوه توزیع قدرت در سیستم بین المللی و امکان مانور بیشتر قدرت‌های در حال توسعه، مجموعه‌ای از عوامل تحریک کننده ترکیه جهت نقش‌آفرینی بیشتر در سیاست‌های منطقه‌ای بوده است(Paul,2016).

سیاستهای ترکیه در منطقه مجاور خود نسبت به غرب مبتنی بر سیاست‌های رئالیستی و فارغ از ایده‌های ایدئولوژیک می‌باشد. عدم عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا، عامل عدم شکل‌گیری هویت قطعی غربی و اتخاذ برخی سیاست‌های مستقل از غرب در منطقه گردیده است(Özkanca,2019:150) . ترکیه هویت خود را بعنوان یک اقتصاد پیشرفته، عضو فعال ناتو و یکی از بیست اقتصاد برتر جهان قرار داده است. نگرش معاملاتی حاکم بر سیاست خارجی ترکیه نسبت به غرب، در میزان تعاملات اقتصادی و وابستگی متقابل قدرت، در منطقه اوراسیا متجلی است. هدف ترکیه در منطقه، گسترش حوزه نفوذ و استفاده از این نفوذ جهت تقویت رشد اقتصادی داخلی می‌باشد(Frahm and Hoffmann,2021:123).همزمان با تحولات بهارعربی، ترکیه انتظار داشت بعنوان الگوی کشورهای منطقه در همزیستی با هنجارهای لیبرال غربی، تبدیل به رهبر بلامنازع خاورمیانه گردد.(Seufert,2018:10) دوگانگی پایان‌ناپذیر کشورهای اروپایی جهت عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا، افزایش حس ضد آمریکایی بعد از کودتای ۲۰۱۶، مسلح‌سازیYPG و دولت اسلامی داعش؛ افکار عمومی ترکیه نسبت به غرب بویژه آمریکا را حساس نموده است(Ulgen,2020). حمایت آمریکا از نیروهای کرد سوریه(YPG) بحرانی‌ترین مسئله تعارض منافع ترکیه و غرب است. بروز بحران پناهندگان سوری در ترکیه، بشدت سیاست های داخلی را تحت تاثیر قرار داده و عامل بی اعتمادی ترکیه از سیاست های آمریکا گردیده است. از سال ۲۰۱۶ ترکیه چهارمورد دخالت نظامی در سوریه داشته که سه مورد آن مربوط به مسئله کردها است. ترکیه گروه YPG را بال حمایتی تهدید امنیتی خود یعنی حزب کارگران کردستان(PKK) می‌داند. هدف مداخلات ترکیه در سوریه برخلاف نظر غرب جلوگیری از ایجاد دولت خودمختار کُرد در مرزهای جنوبی ترکیه و تقویت پ.ک.ک است. ترکیه خواهان ایجاد منطقه حائل در مرز ترکیه و سوریه جهت اسکان ۳٫۶ میلیون پناهنده سوری است و هرگونه اقدام نظامی بیشتر ترکیه در سوریه موجب تعارض منافع با غرب و تحریم های احتمالی غرب(اروپا وآمریکا) علیه ترکیه خواهد شد(Hoffman,2021). علیرغم برخی سیاست‌های خردگرایانه ترکیه در بازار محصولات غیرنظامی و دفاعی آفریقا و آسیا (Quamar,2020) و همزیستی با منافع غرب در تنش‌های چندجانبه صلح در بوسنی، سومالی، کوزوو و افغانستان(Bryza,2020:2) برابر نظرسنجی‌های اخیر مبنی بر کاهش محبوبیت اردوغان، غرب با سیاست صبر و انتظار خواهان بدنبال تغییر رویکرد ترکیه بعد از انتخابات ۲۰۲۳ می‌باشد (Scazzieri,2021: 11). و تعارض منافع غرب با ترکیه در حمایت آمریکا از مخالفان اردوغان در انتخابات ریاست جمهوری ۲۰۲۳ متجلی شد.

جایگاه غرب در تاثیرگذاری هنجارها بر سیاست خارجی ایران و ترکیه:

یکی از کارکردهای هنجارها، تعیین منافع‌ملی دولت‌ها است؛ هرچند برخی بازیگران با تغییر هنجارها سعی در تامین منافع‌ملی خود می‌نمایند، ولی بسیاری از بازیگران با درک میزان مزیت‌های بالقوه از دراختیار داشتن برخی هنجارهای مشخص، اقدام به در دست

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

گرفتن آن هنجارها در جهت تامین منافع‌ملی خود می‌کنند. از همین روی هانس مورگنتا[1]در سال های دور به پنهان‌سازی ماهیت حقیقی سیاست خارجی در پوشش توجیهات هنجاری اشاره کرده بود؛ لذا شناسایی ماهیت حقیقی سیاست خارجی دولتها کار ساده‌ای نیست. بسیاری از کارگزاران سیاست خارجی به شیوه ابزاری از هنجارها در پیشبرد منافع ملی خود بهره‌برداری می‌نمایند. حسب استدلال مایکل. بارنت[2]اسرائیل با هدف کسب مزیت استراتژیک، هویت خودش را کاملا غربی تعریف نموده است. رهبران اسرائیل به نحوی بر سرشت غربی و دموکراتیک خود تاکید می‌نمایند که غربی‌ها وقتی به اسرائیل می نگرند؛ برداشت آنها از اسرائیل بعنوان پاره ای از هویت غرب در منطقه غرب آسیا شکل می‌گیرد. رهبران اسرائیل دریافتند که ادراک غرب در همزادپنداری اسرائیل با خود، نقش مهمی در تداوم حمایت آنها از اسرائیل دارد (کاتزنشتاین،۱۳۹۰: ۳۲۵- ۳۲۴). پیامد هنجارهای ضدغربی ایران و هنجارهای غربگرای ترکیه در روابط با اسرائیل، یکی از مصادیق عینی تاثیرگذاری هنجارها بر منافع ملی ایران و استفاده ابزاری ترکیه از هنجارها در تامین منافع ملی می‌باشد. ذیلاً جایگاه غرب در تاثیر هنجارها بر منافع منطقه‌ای ایران و ترکیه مقایسه می‌گردد.

جمهوری اسلامی ایران

هرگونه مقاومت در برابر استفاده از ابزارهای مرسوم و مورد تاکید غرب جهت ایجاد رفاه و امنیت اقتصادی ایران بدلیل نوع برداشت تصمیم‌سازان سیاست خارجی ایران از اقتصاد مقاومتی در معنای جلوگیری از هضم شدن در برابر اشاعه هنجارهای غرب دارای توجیه عقلانی می‌باشد. در پاره ای از اوقات دولتها علیرغم اشراف نسبت به تاثیرگذاری برخی ابزارهای تحقق منافع ملی بدلیل محدودیت‌های هنجاری، آن ابزارها را نامناسب ارزیابی می‌کنند. جمهوری اسلامی ایران علیرغم آگاهی از امکان تامین هرچه بهتر منافع مادی در صورت توافق با غرب یا عدم تعارض با اسرائیل بدلیل محدودیت‌های ناشی از اصول هنجاری مصرح در قانون اساسی مبنی بر استکبار ستیزی و حمایت از مردم تحت ظلم فلسطین، از ابزار توافق و صلح با غرب و اسرائیل جهت تامین منافع مادی صرفنظر می نمایند. اینکه چه ابزاری برای دولت ها بعنوان ابزار تامین‌کننده منافع ملی قلمداد می‌شود عاملی جهت شکل دادن به برداشت دولت ها از هویت خودشان نیز می‌باشد. لذا ایستادگی در برابر غرب و هنجارهای مطلوب غربی، عاملی جهت تولید هویت انقلابی بمنظور تثبیت برداشت انقلابی از خود در جمهوری اسلامی ایران بوده است (کاتزنشتاین،۱۳۹۰: ۳۰۰).

اسرائیل از منظر ایران، بخشی از غرب و پرنفوذترین عامل شکل‌دهنده روابط ایران و غرب در منطقه می‌باشد. ظهور انقلاب اسلامی ایران و تدوین هویت ضدغربی در سیاست خارجی، زمینه ای برای عدم امکان سازش سیاست خارجی ایران با غرب و اسرائیل بعنوان بخش جدائی‌ناپذیر غرب در منطقه بوده است. این تنش هویتی منجر به تعارض منافع در موضوعاتی چون توانمندی هسته ای ایران، تولید موشک های دوربرد و ایجاد اخلال در روند توافق ایران با قدرت های منطقه و جهان گردیده است. جنگ غیراعلامی بین ایران و اسرئیل در قالب پروژه‌های ترور دانشمندان ایرانی، خرابکاری در تاسیسات هسته ای ایران، حمله به پایگاههای ایران در سوریه، هک سامانه ها و سیستم‌های اداری(شهرداری تهران) و قضایی(زندان ها)، انفجار پالایشگاه‌ها، آتش‌سوزی خودروها و ترمینال‌ها در اسرائیل، تهدید کشتی‌های تجاری، تجهیز و توانمندسازی نظامی جریان‌های مقاومت در فلسطین، یمن و لبنان بر علیه اسرائیل تحت تاثیر نگرش ایدئولوژیکی ایران و اسرائیل استمرار یافته است. از ابتدای انقلاب ۱۳۵۷ تاکنون اسرائیل از منظر داور نهائی سیاست خارجی ایران، به عنوان یک دولت نامشروع و تحت تاثیر دو لقب شیطان کوچک[3]توسط امام خمینی(ره) و غده سرطانی از سوی آیت‌الله‌خامنه‌ای مدنظر قرار گرفته و یکی از پایدارترین محورهای سیاست خارجی ایران نگرش هنجاری به اسرائیل بوده است (مشیرزاده و مصباح،۱۳۹۰ :۲۴۶).

عدم شناسایی حقوقی دولت اسرائیل از سوی جمهوری اسلامی ایران و معارضه با قدرتهای غربی در باب موجودیت اسرائیل، یکی از پیامدهای اصلی تهدید متقابل موجودیت ایران توسط قدرتهای غربی و استمرار اصل بقاء در سیاستگذاری‌های جمهوری اسلامی ایران بوده است (برزگر و قاسمی،۱۳۹۲ :۱۷۱). طبق رویکرد هنجاری سیاست خارجی ایران، تامین امنیت و شناسایی موجودیت اسرائیل نقطه مقابل موجودیت و امنیت جمهوری اسلامی ایران می‌باشد؛ لذا اتصال امنیت و موجودیت اسرائیل به منافع ملی قدرت‌های غربی علی‌الخصوص آمریکا، وضعیت بازی منطقه ای ایران و غرب را در شرایط بازی با حاصل جمع صفر شکل داده

1 .Morgenthau Hans
2 . Michael N.Barnett
3 .Little Satan

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

است. عدم امکان اتحاد و ائتلاف بر سر منافع در بازی با حاصل جمع صفر بین ایران و اسرائیل؛ طرفین را در شرایط یک باخت یا برد بزرگ قرار داده است. اسرائیل با توسعه نفوذ در کشورهای عربی و شکستن تابوی عادی سازی روابط با دولت های مسلمان منطقه(امارات، عربستان، بحرین، مصر) و جمهوری اسلامی ایران نیز با نفوذ و حضور در مناطق همجوار اسرائیل(سوریه، لبنان، یمن، عراق، فلسطین) و ایستادگی در برابر هنجارسازی‌های قدرت‌های غربی در جهت مشروعیت‌زایی برای اسرائیل درصدد کسب برد بزرگ از این تعارض منافع می‌باشند.

جمهوری ترکیه

از سویی دیگر برقراری روابط رسمی ترکیه و اسرائیل از سال ۱۹۴۹ تحت تاثیر نوع نگرش ترکیه به غرب، دچار فراز و نشیب‌های زیادی بوده است. گرایش به غرب در سیاست خارجی ترکیه با توسعه تعاملات ترکیه با اسرائیل همراه بوده و پیامد کاهش روابط با غرب، تخریب روابط ترکیه با اسرائیل بوده است. ترکیه با عِلم به قرار گرفتن در منطقه‌ای با جمعیت بیش از یک میلیارد نفر مسلمان و درک تنش کهنه اسرائیل با مسلمانان منطقه؛ جهت ایجاد هویت نقشی رهبری بازیگران مسلمان؛ نیازمند ایجاد برداشت در سایر بازیگران از خود با تولید هویت اسلامی در سیاست خارجی است لذا استفاده ابزاری از هنجارهای ضدغربی علیه اسرائیل را در دستور کار قرار داده است. درگیری لفظی اردوغان با شیمون پرز در حاشیه نشست داووس ۲۰۰۹، کشتار دهها فعال حقوق بشری ترک توسط کماندوهای اسرائیل در کشتی ماوی مرمره اعزامی در ۳۱ مه ۲۰۱۰، کاهش و قطع مقطعی روابط دیپلماتیک با اسرائیل و ... نیز بعنوان نمادهای این تولید هویت اسلامی قلمداد می‌گردد.

استفاده ابزاری ترکیه از هنجارهای اسلامی جهت تامین منافع ملی در حالی عملیاتی گردیده است که بدلیل اولویت اقتصاد بر هنجارهای ایدئولوژیک؛ در مقاطع بهبود روابط با غرب، ترکیه اقدام به بازسازی روابط با اسرائیل براساس منافع اقتصادی نموده است.[۱]برقراری مسیر اقتصاد و تجارت در بحبوحه جنگ سوریه بین ترکیه ـ اسرائیل و اجازه فرود دو هواپیمای ارتش اسرائیل در فرودگاه استانبول جهت انتقال سه شهروند کشته شده اسرائیل در میدان تقسیم استانبول در ۱۹ مارس ۲۰۱۶ نمادهای حفظ ارتباط ترکیه و اسرائیل در اوج تنش ها بوده است. این روند در آگوست ۲۰۱۶ با عقد قرارداد عادی سازی روابط ترکیه و اسرائیل با انگیزه صادرات گاز اسرائیل به اروپا و تقویت موقعیت ترکیه بعنوان قطب انرژی منطقه استمرار داشته است. لازم بذکر است مسئله فلسطین همچنان می‌تواند روابط دو کشور را همچون سال ۲۰۱۸ با تعیین بیت المقدس بعنوان پایتخت اسرائیل از سوی آمریکا تحت تاثیر قرار دهد. ماهیت حقیقی اولویت منافع اقتصادی در سیاست خارجی ترکیه عامل تجدیدنظر روابط ترکیه با اسرائیل بوده است. عادی‌سازی روابط متحدین ترکیه در کشورهای اسلامی منطقه(مصر، قطر و برخی اعضا شورای همکاری خلیج فارس) با اسرائیل در سالهای اخیر امکان تغییر چگونگی تعامل ترکیه با اسرائیل را افزایش داده است. حذف ترکیه از مجمع گاز مدیترانه شرقی در سال ۲۰۲۰ یکی از عوامل دگرگونی تعامل ترکیه با اسرائیل در راستای تامین منافع اقتصادی خود بود. ترکیه روابط خود با اسرائیل را مسیری برای دیده شدن از سوی اروپا و آمریکا قلمداد می‌کند. تلاش ترکیه برای صلح اسرائیل و سوریه بر همین منطق استوار بود که با عملیات سرب و حمله گسترده اسرائیل به غزه در سال ۲۰۰۸ ناکام ماند. در آن زمان استفاده ابزاری از هنجارهای اسلامی در سیاست خارجی ترکیه با مشاوره های داود اغلو و مدیریت اردوغان عملیاتی شد. برهم خوردن روابط اسرائیل و ترکیه زمینه تشدید تنش بین ترکیه و غرب را رقم زده است. استفاده ابزاری ترکیه از هنجارهای اسلامی عامل پیچیدگی روابط ترکیه با غرب و ایجاد بی اعتمادی نسبت به ترکیه شده است. با این وجود بدلیل حاکم بودن منافع اقتصادی در سیاست خارجی ترکیه، پس از بروز بحرانهای مالی سالهای اخیر با کاهش ارزش لیره ترکیه در برابر دلار آمریکا، نرخ تورم بالای۶۰ درصد و کاهش محبوبیت داخلی اردوغان قبل از انتخابات سال ۲۰۲۳(یکصدمین سال تاسیس جمهوری ترکیه) نشانه‌هایی از ماهیت حقیقی سیاست خارجی اقتصاد پایه ترکیه در بهبود روابط ترکیه با اسرائیل با سفر اسحاق هرتزوگ به ترکیه و معرفی سفیر ترکیه در اسرائیل با هدف کاهش تعارض با غرب در راستای تامین منافع اقتصادی با هزینه های کمتر مشاهده گردیده است.(Valansi,2021) تمایل ترکیه به خروج از انزوای سیاسی از سوی غرب و رفع مشکلات اقتصادی خود با احیاء روابط دیپلماتیک با اسرائیل در اوت ۲۰۲۲(بعد از ۱۲ سال) و عدم اتخاذ سیاست

[۱] . در نوامبر ۲۰۱۲ اسرائیل با توجه به بروز جنگ داخلی سوریه، اقدام به ایجاد کریدور زمینی و اقتصادی از اسکندرون در ترکیه تا حیفا در اسرائیل و شهرهای اردن و عربستان جهت انتقال کالا ایجاد کرد.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

هنجاری در جنگ اخیر اسرائیل علیه غزه نیز نمایان است. اعلام مخالفت کامل اتحادیه اروپا علیه اظهارات اردوغان در "آزادی‌بخش" خواندن حمله ۷ اکتبر حماس به اسرائیل، در جلوگیری از اقدامات رادیکال ترکیه علیه اسرائیل(همچون قطع روابط دیپلماتیک مشابه سال ۲۰۱۰) در جنگ اخیر اسرائیل علیه غزه کاملاً مشهود بوده است. در همین راستا، افزایش ۳۵ درصدی صادرات ترکیه به اسرائیل در ماه دسامبر ۲۰۲۳ (حدود۴۳۰ میلیون دلار) زمینه انتقادات داخلی به رویکردهای دولت ترکیه بوده و اردغان نیز با فراخوان سفیر ترکیه از اسرائیل و محکوم کردن کشتار غیرنظامیان در غزه و اطلاق "جنایت جنگی" به اقدامات اسرائیل، سعی در کنترل احساسات و اعتراضات داخلی ترکیه دارد.

جایگاه غرب در تقارن تهدیدات و توانایی‌های سیاست خارجی ایران و ترکیه

کالبد شکافی شواهد تجربی در روابط ایران و ترکیه با سایر بازیگران براساس رویکرد آنها به غرب، محدودیت‌های هنجاری مترتب بر تبیین‌های متعارف، ساختاری، خردگرایانه یا کارکردی را مبرهن می سازد. برابر استدلال دانا ایر[1]و مارک ساچمن[2]سیاست خارجی دولتها با تحلیل متعارف از واقع‌گرائی، در برابر هدف غائی دفاع از امنیت خود باید براساس درک طبیعی دولتها جهت آمادگی برای مقابله با تهدیدات امنیتی آنها صورت پذیرد. طبق این تفسیر، دولتها باید متناسب با کیفیت تهدیدات خود از ابزارهای متقارن با آن تهدیدات برخوردار باشند ولیکن بسیاری از بازیگران از توانمندی متقارن با تهدیدات داخلی و خارجی خود برخوردار نمی‌باشند. برخی بازیگران با تولید منافع هنجاری در سیاست خارجی و تولید تهدیدات غیرنظامی، فاقد توانمندی لازم جهت تطبیق توانائی‌ها و تهدیدات خود می‌باشند. برسازی سیاست خارجی هنجاری ناشی از توانمندی صرفاً داخلی بعضی بازیگران، میتواند عاملی جهت تولید تهدیدات بین المللی نامتقارن نسبت به توانایی بین‌المللی آن بازیگر گردد. در پاره‌ای از مواقع تعارض منافع دولتها در مواجهه با تهدیدات بین‌المللی، بدلیل عدم تقارن توانایی‌ها در برابر تهدیدات ناشی از سیاست خارجی هنجاری شکل می‌گیرد.(کاتزنشتاین،۱۳۹۰: ۳۶۲) نگرش منفی ایران به غرب و تولید تهدیدات هنجاری بین‌المللی، بدلیل تعارض هویتی با غرب، عامل بروز تهدیدات نامتقارن برای ایران شد. تهدید نظامی غرب علیه ایران در جنگ ۸ ساله متجلی شد لیکن بدلیل توان بسیج‌کنندگی ایران و تقویت توان نظامی در حوزه موشک‌های میان‌برد و دوربرد، تغییر پارادایم تهدید نظامی غرب علیه ایران به تهدیدات اقتصادی و فرهنگی شکل گرفت. عدم تقارن توانایی ایران با میزان تهدیدات اقتصادی و فرهنگی غرب علیه ایران، منجر به تعارض منافع و در برخی مواقع عدول از منافع تعریف شده در مباحث مختلف گردیده است. امروز ایران بدلیل وجود دشمن دائمی همچون اسرائیل و پیگیری سیاست خارجی هنجاری، از یک سو دارای تهدید هسته‌ای و نظامی اسرائیل و از طرفی دیگر با تهدیدات نامتقارن فرهنگی و اقتصادی با غرب مواجه می‌باشد. تهدیدات نامتقارن در جنگ هیبریدی و شناختی غرب علیه ایران حاصل ایستادگی بر نگرش هنجاری ضدغربی می‌باشد. اما ترکیه فاقد تعارض منافع هنجاری با غرب بوده و توانمندی‌های خود را براساس مقابله با تهدیدات نظامی محدود جهت تشکیل کشور کردی در مرزهای خود و معارضه های ناشی از تامین منافع اقتصادی در مناطق قفقاز و آسیای میانه ساماندهی می‌نماید. این کشور با قرار گرفتن در زمره کشورهای عضو ناتو و قرابت‌های استراتژیک و مقطعی با روسیه، تهدید نظامی این کشور قدرتمند در مجاورت خود را نیز تعدیل نموده است. هرچند قرابت با روسیه به نوعی تولید تهدید از سوی آمریکا علیه ترکیه معنا می‌گردد لذا بدلیل عدم تعارض منافع هنجاری با غرب و اتخاذ سیاست خارجی معامله‌گرایانه، عدم تقارن تهدیدات و توانایی‌ها در سیاست خارجی ترکیه به ندرت متجلی می‌گردد. ذیلاً جایگاه غرب در تقارن تهدیدات و توانایی‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه مقایسه می‌گردد.

جمهوری اسلامی ایران

با ظهور انقلاب اسلامی در ۱۹۷۹، ایران از مدار غرب شد. بنیان ایدئولوژیک نظام سیاسی ایران نیز براساس احساسات ضدآمریکایی استوار و علیرغم سیاست اعلامی"نه شرقی- نه غربی" با گذر زمان و بواسطه رویکرد هنجاری ضدغرب و عدم احساس تهدید منافع هنجاری ایران از سوی چین و روسیه، گرایشات به سمت شرق اعمال گردید. سیاست خارجی آمریکا در غرب آسیا بدلیل پیگیری منافع کاملاً هنجاری در تمام حوزه‌ها با منافع ملی ایران در تعارض است. دو دلیل اصلی این تعارض، برداشت آمریکا نسبت به ایران

1 . Dana P.Eyre
2 . Mark C.Suchman

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مبتنی بر شناخت تک بعدی از طریق لنز اسرائیلی ها[1](Keddie,2003:124) و عدم امکان ظهور یک هویت جمعی و مشارکتی بین ایران و آمریکا تحت تاثیر برداشت ضدغربی ایران از خود بوده و لذا ارتباطات ایران با آمریکا در دوران حضور نظامیان آنها در عراق و افغانستان، بدلیل برداشت هویت محور در سیاست خارجی دوکشور، هیچ‌گاه تبدیل به زمینه‌ای برای تعریف منافع مشترک نگردید(Kinch,2016:186).تهدید اصلی ایران براساس تعریف از خود بعنوان یک بازیگر ضد آمریکایی را میتوان تهدیدی نظامی قلمداد نمود. در برابر تهدید نظامی موجود، توانایی جمهوری اسلامی با حدود ۸۵ میلیون جمعیت و حدود ۲۰ میلیارد دلار بودجه نظامی سالانه قراردارد که این توانمندی در برابر جمعیت حدوداً ۳۲۰ میلیونی و بودجه نظامی سالانه ۷۳۰ میلیارد دلاری آمریکا، فاقد تقارن ظاهری لازم می‌باشد. بودجه نظامی آمریکا به نوعی با بودجه مجموع کشورهای چین، روسیه، عربستان سعودی، فرانسه، انگلستان،آلمان، ژاپن، هند و کره جنوبی برابری می‌کند. توان نظامی آمریکا با بیش از۱/۵میلیون نفر نیروی نظامی فعال، قریب ۹ هزار تانک، بیش از ۶ هزار هلی‌کوپتر، نزدیک به ۱۰۰۰ هلی کوپتر جنگی، بیش از ۲۰ ناو هواپیمابر و ۷۲ زیردریایی، بالای ۷ هزار سلاح هسته ای (که بیش از ۱۵۰۰ مورد از آنها بر روی موشک های بالستیک قرار دارند) نمایان است. جمهوری اسلامی ایران نیز با بیش از ۵۰۰ هزار نیروی نظامی، ۱۶۰۰ تانک و کمتر از ۲۰ ناو جنگی و زیردریایی همچنان فاقد تقارن ظاهری توانمندی‌ها در برابر تهدیدات نظامی خود از سوی آمریکا است.(جانسیز و اعجازی،۱۴۰۰: ۱۸۲-۱۷۷) هرچند بدلیل حضور نیروهای آمریکا در نزدیکی مرزهای ایران در قالب فرماندهی سنتکام و پایگاههای نظامی در کشورهای عربستان، امارات، ترکیه، عراق، عمان، سوریه، قطر، اردن و... آسیب‌پذیری آمریکا از توان موشکی ایران، مشابه حمله موشکی ایران به پایگاه عین الاسد در غرب عراق وجود دارد. سرمایه‌گذاری ایران در حوزه موشکی و دستیابی به تکنولوژی ساخت موشک‌های شهاب۳، قدر۱۱۰، سجیل، خرمشهر و ... با بردهای بالای ۲۰۰۰ کیلومتر، به نوعی تلاش جهت جبران عدم تقارن توانایی‌های نظامی ایران در برابر قدرت فراگیر نظامی آمریکا در منطقه بوده است. از طرف دیگر محدودسازی توان بازدارنگی امکان زدن ضربه دوم توسط ایران در حوزه هواپیماهای جنگی بواسطه اعمال تحریم‌های بین المللی غرب؛ از طریق سرمایه‌گذاری در تولید و ساخت پهپادهای جنگی همچون فطرس، کمان ۲۲، شاهد ۱۲۹، سیمرغ، کرار و غزه طی سال‌های اخیر عملیاتی شده است. یکی دیگر از محورهای ایجاد توازن توانمندی‌های نظامی ایران با تهدیدات موجود، نشئت گرفته از استراتژی محور مقاومت در منطقه بوده است. ایجاد نیروهای نیابتی همچون حزب الله لبنان، حماس و جهاد اسلامی فلسطین، حوثی های یمن، گروههای عراقی کتائب الحق، حشد الشعبی، سازمان بدر، عصائب حق، کتائب امام علی با عنوان محور مقاومت جهت تهدید منافع شرکاء استراتژیک آمریکا در منطقه از جمله اسرائیل، عربستان، امارات، بحرین و ... برآیند عملیاتی فرمول نگرش هنجاری به منافع ملی در منطقه بوده است.

قدرت اقتصادی و اشاعه رسانه‌ای آمریکا، تهدید بزرگی برای جمهوری اسلامی ایران است. در سال ۲۰۲۲، آمریکا با تولید ناخالص داخلی ۲۴ تریلیون دلار و تورم ۵,۸٪، تهدیدی اصلی برای اقتصاد ایران با تولید ناخالص داخلی ۷۰۰ میلیارد دلار و تورم ۵۲٪ است. تحریم‌های اقتصادی آمریکا از زمان انقلاب اسلامی، نقش مخربی بر اقتصاد ایران داشته و ذخائر ارزی ایران به شدت کاهش یافته است. مبادلات تجاری دو کشور در سال ۲۰۲۰ حدود ۴۰,۲ میلیون دلار بود که کاهش ۴۸,۵۳ درصدی نسبت به سال ۲۰۱۹ را نشان می‌دهد. این عدم تقارن اقتصادی، منجر به امضای برجام و مذاکرات احیای آن توسط دولت رئیسی شد.

جمهوری ترکیه

ظهور حزب عدالت و توسعه و اهداف بلندپروازانه رجب طیب اردوغان در منطقه، عامل تقویت تمایز فرهنگی ترکیه از غرب در جهت تلاش ترکیه برای کسب استقلال استراتژیک در عصر جهانی‌شدن گردیده است. بی‌ثباتی رابطه ترکیه و آمریکا از چالش‌های عمده گذار نظام‌بین‌الملل از نظم تک قطبی آمریکایی به نظم پساآمریکایی است. برداشت منفی ترکیه نسبت به حمایت غرب از کودتای ۲۰۱۶، پرونده کشیش برانسون، خرید سیستم دفاعی اس۴۰۰ روسی توسط ترکیه، فرسایش هنجارهای دموکراتیک در ترکیه، رویکرد آمریکا نسبت به فتح‌الله گولن، پرونده هالک بانک و نقض تحریم‌های ایران از سوی ترکیه، ادعای آمریکا مبنی بر نسل‌کشی ارامنه توسط عثمانی در جنگ جهانی اول، حمایت آمریکا از جدائی‌طلب‌های کرد مجموعه عوامل موثر در بی‌ثباتی روابط ترکیه و آمریکا

1 ."Viewing Iran Through Lenses Manufactured in Israel"

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

است. برداشت استراتژیک آمریکا از تهدیدات بالفعل این کشور بر کنترل روند افزایش قدرت و نفوذ چین و روسیه در قرن بیست و یکم متمرکز است ولیکن سیاست خارجی ترکیه ظهور قدرت آسیایی چین و افزایش فعالیت منطقه‌ای روسیه را بعنوان فرصتی در راستای تقویت نظم چندقطبی و بهبود موقعیت ترکیه ارزیابی می‌کند.(Ülgen,2021:3)

ترکیه، علیرغم تأمین دفاع موشکی تحت چتر امنیتی ناتو، به دنبال استقلال سیستم دفاع موشکی خود است. قرارداد دفاع موشکی با چین در سال ۲۰۱۲ به دلیل اختلال در سامانه‌های ناتو لغو شد و مذاکرات برای خرید سیستم اس-۳۰۰ روسیه، پاتریوت آمریکا و یوروسام فرانسه و ایتالیا آغاز شد. کودتای ۲۰۱۶ و تسلیح گروه‌های کرد توسط آمریکا احساسات ضدغربی را تشدید و به خرید سامانه اس-۴۰۰ روسی در ۲۰۱۷ منجر شد. این خرید باعث تحریم ترکیه و خروج از برنامه فروش اف-۳۵ شد. ایجاد اطمینان ترکیه به آمریکا یا دسترسی ناتو به اس-۴۰۰ می‌تواند به رفع تهدیدات کمک کند (Ülgen,2021:6).

اتخاذ سیاست مستقل از غرب و اجرای سه عملیات سپرفرات، شاخه زیتون و چشمه صلح در مرزهای ترکیه با عراق و سوریه ناشی از نگرش بی‌اعتمادی ترکیه نسبت به غرب بعد از کودتای ژوئیه ۲۰۱۶ بود و غرب نیز این اقدامات را نه برمبنای تعارض منافع هنجاری ترکیه با غرب بلکه بعنوان تعقیب منافع مادی ناشی از تهدیدات سرزمینی ترکیه قلمداد می‌کرد.(STANICEK,2019) سیاست‌های غیرغربی اردوغان در راستای پروژه‌های سیاست داخلی حزب عدالت و توسعه بمنظور تقویت مواضع نیروهای اسلام‌گرا و تضعیف کنشگری نیروهای سکولار بود که اردوغان نیز از آن با عنوان جمهوریت دوم در ترکیه یاد کرد. ادعای مولود چاووش اغلو درخصوص حفاظت ناتو از یک سوم خاک همجوار ترکیه با غرب در برابر تهدیدات و ضرورت راه‌اندازی سامانه دفاعی اس۴۰۰ روسی بیانگر تاثیر هویت خاورمیانه‌ای ترکیه در نگرش غربی‌ها به ترکیه است.(seren,2019) بهره‌برداری ابزاری ترکیه از هنجارهای اسلامی در برابر غرب نشات گرفته از هویت چندوجهی غربی، اوراسیایی و خاورمیانه‌ای ترکیه است. برداشت ترکیه از خود بعنوان بازیگر دارای هویت اسلامی و غیرغربی بهمراه تعریف منافع در گسترش ارتباط با کشورهای روسیه، چین و ایران، ابزارهای تنظیم کننده سیاست خارجی ترکیه در جهت تغییر نگرش بالا به پائین آمریکا نسبت به ترکیه است. (Oguzlu,2018:10)

وابستگی متقابل اقتصادی ترکیه و آمریکا تعدیل‌کننده غلبه منافع هنجاری ترکیه در سیاست خارجی است. تجارت دو کشور از ۱۰،۸ میلیارد دلار در ۲۰۰۹ به ۳۳ میلیارد دلار در ۲۰۲۳ رسید. این شناخت حاکمان ترکیه از تاثیر بهبود اقتصادی و رضایتمندی عمومی برای پیروزی اردوغان در انتخابات ۲۰۲۳ است.. تقارن توانایی‌های سیاسی و نظامی ترکیه از حق وتو جهت عضویت کشورهای جدید در ناتو در برابر تهدیدات اقتصادی احتمالی آمریکا در موضوع عضویت سوئد و فنلاند نیز قابل ارزیابی است. ترکیه با ادعای همراهی سوئد و فنلاند با گروههای جدائی‌طلب PYD و YPG ، شبکه فتح اله گولن و عدم شناسایی پ.ک.ک بعنوان گروه تروریستی مخالف عضویت این دو کشور در ناتو بود، این در حالی است که آمریکا و غرب موافق عضویت سوئد و فنلاند در ناتو بودند، از همین روی در نشست آمریکایی ها با ابراهیم کالین(سخنگو و مشاور امنیت ملی و سیاست خارجی ترکیه) حفظ روابط مطلوب ترکیه و آمریکا در گرو موافقت ترکیه با عضویت سوئد و فنلاند در ناتو شمرده شده و ترکیه نیز بدلیل وجود بحران اقتصاد داخلی و تورم بالای ۶۰ درصدی در سال۲۰۲۲، فاقد توانایی لازم جهت ایستادگی در برابر تهدیدات آمریکا بود؛ لذا پس از اعمال فشار آمریکا، نشست سه جانبه ترکیه، سوئد، فنلاند با حضور دبیرکل ناتو(ینس استولتنبرگ) در مادرید اسپانیا در تیرماه ۱۴۰۱ برگزار و ترکیه با عضویت این دو کشور در ناتو اعلام موافقت نمود. از جمله تعهدات سوئد و فنلاند به ترکیه میتوان به حمایت سوئد و فنلاند از ترکیه در برابر تهدیدات امنیت ملی، عدم حمایت سوئد و فنلاند از گروههای PYD و YPG و شبکه فتح اله گولن، استرداد اعضاء پ.ک.ک و گولن برابر کنوانسیون های اتحادیه اروپا اشاره کرد.(www.tasnimnews.com) موافقت کلی ترکیه با عضویت سوئد و فنلاند در ناتو، حسب ایجاد تقارن تهدیدات آمریکا نسبت به توانایی‌های ترکیه صورت گرفت و اخذ تعهدات فوق از این دو کشور در جهت تامین منافع ملی ترکیه، ذیل توانمندی‌های سیاسی ترکیه(ناشی از عضویت در ناتو و برخورداری از حق وتو) رخ داده است.

نتیجه‌گیری

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نسبت به غرب بر اساس نظریات هویت‌محور سازه‌انگاری تبیین می‌شود، که حفظ سیاست خارجی انقلابی را برای مشروعیت، امنیت و حاکمیت جمهوری اسلامی ضروری می‌داند. به‌دلیل تعارض نظام سرمایه‌داری سکولار غرب با هویت اسلامی، فاصله‌گذاری با غرب نشانه استقلال و مشروعیت تلقی می‌شود. تعارض منافع ایران و غرب ناشی از تفاوت

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

در اولویت‌های اقتصادی سکولار و ارزش‌های اسلامی است. در مقابل، سیاست خارجی ترکیه تحت تأثیر تحول نظم بین‌المللی از تک‌قطبی به پساتک‌قطبی قرار دارد و به سمت استقلال و فاصله‌گذاری با غرب حرکت کرده است. تقویت اقتدارگرایی در سیاست خارجی ترکیه نیز از پیامدهای این تغییر نگرش است.

سیاست خارجی ترکیه استمرار سیاست داخلی است و اهداف بر مبنای کسب منافع اقتصادی ترکیه در تعامل با قدرت‌های غربی ترسیم گردیده است، اعمال حاکمیت و ثبات در ترکیه بطور پیچیده‌ای به اقتصاد وابسته و افزایش رشد اقتصادی ترکیه نیز به سرمایه‌غربی نیازمند است؛ لذا جایگاه غرب در ترجیح اولویت‌های اقتصادی سیاست خارجی ترکیه به هرگونه رویکرد هنجاری مبرهن است. تلاش جمهوری اسلامی ایران جهت تولید هویت غیرغربی در نظام بین‌الملل و اقدام متقابل غربی‌ها برای تغییر نظام جمهوری اسلامی ایران، زمینه شکل‌گیری بی‌اعتمادی متقابل بوده فلذا در جمهوری اسلامی ایران سیاست داخلی ادامه سیاست خارجی است و الزاماً رابطه معناداری بین منافع اقتصادی و راهبردهای هنجاری سیاست خارجی وجود ندارد؛ لذا جایگاه غرب در ترجیح اولویت‌های هنجاری بر هرگونه منافع اقتصادی در سیاست خارجی ایران نمایان است. جمهوری اسلامی ایران بدلیل تعارض گفتمانی با غرب و محدودیت های ناشی از آن، فاقد توانمندی لازم جهت تبدیل کردن منابع بالقوه خود به قدرت بالفعل در حوزه اقتصادی است. از سوئی دیگر جمهوری‌ترکیه برای کسب منافع اقتصادی و تبدیل‌پذیر کردن منابع بالقوه به قدرت بالفعل، استفاده ابزاری از هنجارها را در دستور کار سیاست خارجی خود قرار داده است.

اتحادهای ترکیه با غرب، علیرغم اختلافات نگرشی نسبت به نظم موجود جهان، بدلیل رویکرد معامله‌گرایانه ترکیه و محاسبه هزینه و فایده در عرصه‌بین‌المللی و تولید مشروعیت در برابر سایر بازیگران(Gulmez,2020: 476) همچنان برقرار می‌باشد. محدودیت‌های اقتصادی به جای اولویت‌های ایدئولوژیک تعیین‌کننده سیاست خارجی ترکیه نسبت به غرب است.(Vila,2023:1) لذا اردوغان در نشست آگوست ۲۰۱۹ با طرح" آسیا دوباره " بر نقش ترکیه بعنوان غربی‌ترین آسیایی و شرقی‌ترین اروپایی تاکید کرد. جایگاه غرب درخصوص عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا، استقلال در صنایع دفاعی، مبارزه با پ.پ.ک، عدم حمایت از کردها و گولن می‌تواند مانع از گرایش ترکیه به روسیه گردد؛ این در حالی است که هرگونه همراهی غرب با سیاست‌های ایران بدلیل وجود تعارض منافع هنجاری، عامل وابستگی ذهنی بازیگران سیاست خارجی ایران به غرب نمی‌شود.

منابع

۱. اسمیت، استیو؛ هدفیلد، امیلیا؛ دان، تیم. (۱۳۹۵). سیاست خارجی نظریه‌ها، بازیگران و موارد مطالعاتی (جلد اول) (امیرمحمد حاجی یوسفی، محسن محمودی، و ایوب کریمی، مترجمان). انتشارات سمت.

۲. اعجازی، احسان؛ قربانی، ارسلان؛ سیمبر، رضا؛ جانسیز، احمد. (۱۳۹۹). تأثیر رسانه‌های اصلی ایالات متحده بر سیاست خارجی آمریکا در قبال ایران (۲۰۰۷–۲۰۲۰). مطالعات بین‌المللی، ۱۶(۴ (پیاپی ۶۴)، ۲۳–۴۵.

۳. برزگر، کیهان. (۱۳۹۵). سیاست خارجی جمهوری ایران در خاورمیانه: بین حوادث یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ و تحولات عربی ۲۰۱۱. تهران: مرکز آموزش و پژوهش‌های بین‌المللی.

۴. برزگر، کیهان؛ دهقانی فیروزآبادی، جلال؛ بیگدلی، محمدرضا. (۱۴۰۲). مقایسه رویکرد سه نسل پارادایم واقع‌گرایی نسبت به نظام بین‌الملل. فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۱۳(۱)، ۱۶۵–۲۰۰.

۵. برزگر، کیهان؛ قاسمی، مهدی. (۱۳۹۲). استراتژی تهدید وجودی اسرائیل و امنیت ملی ایران. روابط خارجی، ۵(۱). https://dorl.net/dor/20.1001.1.20085419.1392.5.1.5.8

۶. برزگر، کیهان؛ کیانی، داود؛ افشار، محمد مهدی. (۱۳۹۹). شناسایی سناریوهای موثر بر آینده دیپلماسی عمومی، تحت تاثیر فراروندهای فضای سایبر با رویکرد تحلیل ساختاری. فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، شماره ۴۴، ۸۰–۱۰۶.

۷. برزگر، کیهان؛ کیانی، داود؛ داودی، مائده. (۱۴۰۲). قدرت‌یابی طالبان و رویکرد ج.ا.ایران. فصلنامه مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۵(۲)، ۱۳۹–۱۶۱.

۸. جانسیز، احمد؛ اعجازی، احسان. (۱۴۰۰). تحلیل رابطه بین ایران و ایالات متحده آمریکا از منظر موازنه تهدید (۲۰۲۱–۲۰۱۶). سیاست جهانی، ۱۰(۱ (پیاپی ۳۵)، ۱۶۳–۱۹۶.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۹. دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی. (۱۳۹۱). ایران و اتحادیه اروپا: تجارب و چشم‌اندازها. موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.

۱۰. دنمارک، رابرت. (۱۳۹۵). بازدرآمدی بر تحلیل سیاست خارجی (مالک ذوالقدر و مهدی میرمحمدی، مترجمان). انتشارات مخاطب.

۱۱. شکوهی، سعید؛ صفری، عسگر؛ مرادی فر، سعیده. (۱۴۰۱). تأثیر اروپاگرائی و اروپازدایی بر سیاست خارجی ترکیه. فصلنامه ژئوپولتیک، ۱۸(۶۶)، ۱۴-۱۷۳. https://dorl.net/dor/20.1001.1.17354331.1401.18.66.6.4

۱۲. صادقی، شمس‌الدین. (۱۳۹۶). ائتلاف‌سازی در نظام بین‌الملل و معمای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. تهران: انتشارات فرزان.

۱۳. کاتزنشتاین، پیتر. (۱۳۹۰). فرهنگ امنیت ملی (جلد دوم) (محمد هادی سمتی، مترجم). پژوهشکده مطالعات راهبردی غیرانتفاعی.

۱۴. کرمی، جهانگیر. (۱۳۹۷). ایران و روسیه در گذر تاریخ محیط امنیتی و مسئله تهدید و اتحاد. فصلنامه تاریخ روابط خارجی، ۱۹(۷۵)، ۶۵-۹۷.

۱۵. کیانی، داود؛ خودنگاه، فرانک؛ جاودانی‌مقدم، مهدی. (۱۳۹۹). ایران و سیاست موازنه‌گرای آلمان. فصلنامه مطالعات روابط‌بین‌الملل، ۱۳(۱۵)، ۷۲-۴۷.

۱۶. گریفیتس، مارتین. (۱۳۸۸). دانشنامه روابط بین‌الملل و سیاست جهان. تهران: انتشارات نی.

۱۷. گل‌محمدی، ولی. (۱۴۰۰). گذار به نظام بین‌المللی پساآمریکایی و تحول در روابط راهبردی آمریکا با متحدان خاورمیانه‌ای (مطالعه موردی ترکیه). نشریه تخصصی مطالعات راهبردی آمریکا، ۱(۱)، ۷۵-۹۶. https://doi.org/10.27834743/ASS.2018.1034

۱۸. مسعودی، حیدرعلی. (۱۳۹۸). غرب در رویکردهای روابط بین‌المللی ایران. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۱۹. مسعودی، حیدرعلی. (۱۴۰۰). سیاست تجاری جدید اروپا و جایگاه ایران. مرکز پژوهش‌های اتاق ایران.

۲۰. مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۸۹). تحلیل سیاست خارجی ایران از منظر سازه‌انگاری. در طرح پژوهشی نگاهی به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

۲۱. مشیرزاده، حمیرا؛ مصباح، حسن. (۱۳۹۰). موضع اسرائیل در گفتمان سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. روابط خارجی، ۳(۱)، ۲۴۵-۲۷۰.

22. Alyev, A. (2021). Internal and external factors determining foreign policy of Iran: Prospects and perspectives. Journal of Contemporary Issues in Business and Government, 27(3). Retrieved from https://cibg.org.au

23. Associated Press. (2022, May 12). Greece to extend base access deal with US military. US News. Retrieved from https://www.usnews.com

24. Azizi, H. (2021). Challenges to Iran's role in Iraq in the post-Soleimani era: Complex rivalries, fragmented alliances, declining soft power. SWP Comment, No44, July 2021.

25. Azizi, H. (2023). Iran's Look East strategy: Continuity and change under Raisi. Middle East Council on Global Affairs, Issue Brief, September 2023.

26. Batmanghelidj, E., & Farzanegan, M. (2023). Understanding economic sanctions on Iran: A survey. The Economic Voice, 20(2), 1-16.

27. Beasley, R., Kaarbo, J., Lantis, J., & Snarr, M. (Eds.). (2013). The analysis of foreign policy in comparative perspective: Domestic and international influence on state behavior (2nd ed.). Sage Press.

28. Bryza, M. (2020). How will the future of US foreign policy and economic engagement affect Turkey? Atlantic Council. doi:10.1080/21599165.2020.1733982

29. Brzezinski, Z., & Gates, R. (2004). Iran: Time for a new approach. Report of Independent Task Force.

30. Cama, G., & Abdolmohammadi, P. (2020). Contemporary domestic and foreign policies of Iran. Palgrave Macmillan.

31. Frahm, O., & Hoffmann, K. (2021). Dual agent of transition: How Turkey perpetuates and challenges neo-patrimonial patterns.

32. Jamil, A. (2023). Shifting tides: The transforming landscape of Iran's foreign policy. Modern Diplomacy. Retrieved from https://moderndiplomacy.eu/2023/07/07/shifting-tides-the-transforming-landscape-of-irans-foreign-policy/

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir